

Tussen stedelijke autonomie en soevereine machtsconsolidatie

De stedelijke diplomatie van Middelburg en Veere ten behoeve van de handel met Schotland, 1508-1550.

2 mei 2016

Master scriptie Geschiedenis
Universiteit Leiden
History 1000-1800

Ester Zoomer
S0912050

Begeleider: Dr. L. H. J. Sicking

Inhoudsopgave

Inleiding	2
1. Historische achtergrond	9
1.1. De Bourgondische periode en overgang naar de Habsburgse Nederlanden	9
1.2. Internationale oorlogen en coalities.....	12
1.3. Zeeuwse steden en de Schotse stapel.....	13
2. Stedelijke diplomatie op internationaal niveau	15
2.1. Gezantschappen	16
2.2. Tussenpersonen	18
2.3. Privileges en bescherming.....	22
2.4. Conclusie	24
3. Stedelijke diplomatie op centraal niveau	26
3.1. 'Bargaining metropolises' en het centrale bestuur.....	26
3.2. Tussenpersonen	29
3.3. Conclusie	30
4. Stedelijke diplomatie op gewestelijk niveau	32
4.1. Lokale sabotage.....	32
4.2. Interstedelijke rivaliteit	33
4.3. Conclusie	34
5. Conclusie	35
6. Literatuurlijst	39

Inleiding

'Here [in the Low Countries] everybody demands privileges that are contrary to my sovereignty, as if I were their companion and not their lord.'¹

Zo beklagt Karel V zich in 1531, in een brief gericht aan zijn broer Ferdinand I. Dit fragment illustreert de moeizame relatie tussen de Habsburgse vorsten en hun onderdanen tijdens de eerste helft van de zestiende eeuw. Ook verwijst de brief naar de botsing tussen de soevereine machtsconsolidatie van de Habsburgse vorst enerzijds en het belang van privileges voor zijn onderdanen in de Lage Landen anderzijds. Deze quote biedt een ideale opstap naar het onderwerp van dit onderzoek, namelijk de botsing tussen keizerlijke en stedelijke belangen in de Nederlanden tijdens de eerste helft van de zestiende eeuw. Er zal hierbij gekeken worden naar de stedelijke handelsbelangen, die bedreigd worden door de internationale politiek en oorlogsvoering van de Habsburgse vorsten Maximiliaan I en Karel V. Vanuit het perspectief van twee Zeeuwse steden, Middelburg en Veere, zal onderzocht worden hoe de stadsbesturen probeerden hun eigen handelsbelangen te beschermen op het moment dat deze indirect of direct werden bedreigd door de politiek van hun eigen vorst. De hoofdvraag van dit onderzoek is daarom als volgt: Welke diplomatieke middelen pasten Middelburg en Veere in oorlogstijd toe om hun handel met Schotland te beschermen?

Er zal in dit onderzoek specifiek gekeken worden naar de onderhandelingen met betrekking tot het verkrijgen van het Schotse stapelrecht – een handelsovereenkomst die van handelaren binnen een bepaald gebied verlangt dat zij hun goederen eerst lossen en opslaan op een centraal punt, in de meeste gevallen een stad, in ruil voor privileges, vrijheden en bescherming.² Middelburg en Veere probeerden dit stapelrecht beiden tijdens de eerste helft van de zestiende eeuw te verkrijgen. Op internationaal gebied werd deze periode echter gedomineerd door de rivaliteit tussen Frankrijk, Engeland en het Habsburgse Rijk. Een groot deel van de strijd tussen deze grootmachten werd op Italiaans grondgebied uitgevochten. Hoewel de Nederlanden noch Schotland aanvankelijk betrokken waren bij deze 'Italiaanse Oorlogen', ondervonden beide gebieden indirect de gevolgen hiervan. Dit had te maken met het complexe netwerk van coalities in de zestiende eeuw.³ Pas in 1544 stonden de Nederlanden en Schotland direct tegenover elkaar tijdens de Schots-Habsburgse oorlog, maar al ruim voor dit conflict werden hun handelscontacten in gevaar gebracht. Meerdere keren werd er een handelsembargo van bovenaf opgelegd. De belangen van de Nederlanden werden ondergeschikt gesteld aan de imperiale politiek van zowel Maximiliaan I als Karel V. In dezelfde periode was bovendien sprake van een groeiende soevereine machtsconsolidatie van de Habsburgse vorst, die onder andere vorm kreeg in de centralisatiepolitiek van Karel V.⁴

Dit roept de vraag op hoe Middelburg en Veere, terwijl de steden feitelijk ondergeschikt waren aan de macht van de Habsburgse keizer, hun handelsbelangen desalniettemin probeerden te waarborgen tijdens de reeks van internationale oorlogen. Om dit te onderzoeken, zal er gekeken worden naar de diplomatieke middelen die steden zelf inzetten ten behoeve van hun handel met Schotland. Met deze middelen bedoel ik de wijzen van diplomatiek handelen die zowel actief, door het zenden van eigen gezantschappen, als passief, door het inzetten van tussenpersonen, werden gebruikt om een specifiek doel te behalen. Het gaat mij in deze thesis om het proces – de pogingen die de steden op diplomatiek gebied ondernamen om de stapel te verkrijgen – en niet specifiek het resultaat. In het geval van dit onderzoek is dat het Schotse stapelrecht. Ik sluit mij bij Jeremy Blacks

---

¹ Citaat uit J. Tracy, *Emperor Charles V, impresario of war: campaign strategy, international finance, and domestic politics* (Cambridge 2010) 53.

² Z. W. Sneller, *Walcheren in de vijftiende eeuw* (proefschrift, verdedigd in 1916 in Utrecht) 11-12.

³ J. R. Hale, 'International relations in the West: diplomacy and war' in: G.R. Potter ed., *The New Cambridge Modern History volume 1* (1957) 265.

⁴ H. G. Koenigsberger, *Monarchies, States Generals and parliaments. The Netherlands in the fifteenth and sixteenth centuries* (Cambridge 2001) 85-86.

definitie van diplomatie aan: 'Diplomacy is a privileged aspect of general systems of information gathering, representation and negotiation.'⁵ De middelen die besproken worden, vallen allemaal binnen het kader van informatieverzameling, representatie en onderhandeling. Tevens maak ik gebruik van Keith Hamilton en Richard Langhorne's definitie van diplomatie, ofwel: 'the peaceful conduct of relations amongst political entities, their principals and accredited agents'.⁶

Aan de hand van drie periodes zal de stedelijke diplomatie van Middelburg en Veere binnen de casestudie van het Schotse stapelrecht belicht worden. Het specifieke tijdsvlak is 1508 tot 1550. De data van de verschillende internationale oorlogen staan hierbij centraal. De rode lijn die door de periodes loopt is als volgt: de Zeeuwse handelscontacten met Schotland moeten benadeeld worden als het gevolg van de internationale politiek van de Habsburgse vorsten, waarbij drie andere politieke spelers een rol spelen, namelijk Engeland, Schotland en Frankrijk. Vandaar dat er specifiek naar drie losse periodes binnen het tijdsvlak wordt gekeken, namelijk 1508-1615, 1521-1526 en 1542-1550. Deze periodes zullen in hoofdstuk 1 verder uiteengezet worden. Daarna zullen ze onderzocht worden aan de hand van verschillende niveaus van diplomatieke contacten. Deze niveaus hebben betrekking op twee interpretaties van diplomatie die ik zal verdedigen in dit onderzoek. Als we naar het Habsburgse Rijk kijken, kunnen we allereerst meerdere diplomatieke actoren onderscheiden, die allemaal hun eigen belangen hebben. Er was niet simpelweg sprake van één diplomatiek beleid. In de eerste helft van de zestiende eeuw kunnen we niet alleen de internationale diplomatie van het Habsburgse keizerrijk onderscheiden, maar ook de centrale diplomatie van de regenten, hun raden en de Staten-Generaal, en de lokale diplomatie van de individuele Staten en, op supra niveau, de steden. Vanuit deze steden zal er gekeken worden naar de contacten die zij onderhielden met andere diplomatieke actoren.

Er kan een tweede onderscheid in diplomatieke verhoudingen gemaakt worden, namelijk tussen de contacten die Middelburg en Veere in de drie periodes onderhouden. Deze contacten zijn onder te verdelen in verschillende diplomatieke niveaus. Zoals dit onderzoek zal laten zien, richten Middelburg en Veere zich op internationaal niveau tot onder andere buitenlandse vorsten en diplomaten. Tevens zoeken ze op imperiaal niveau contact met de hoven van Maximiliaan I en Karel V en op centraal niveau met de regenten Margaretha van Oostenrijk en Maria van Hongarije. Specifiek contact over de Schotse stapel met de Staten van Zeeland en Holland ontbreekt, maar op stedelijk niveau speelt de rivaliteit tussen de twee handelssteden een zeer belangrijke rol in dit onderzoek. Er zal gekeken worden naar de invloed die deze rivaliteit had op zowel de stedelijke diplomatie zelf als de wijze waarop de contacten op de verschillende niveaus verliepen. Per diplomatiek niveau zal er onderzocht worden welke diplomatieke middelen er binnen de casestudy ingezet werden. De verschillen en overeenkomsten tussen de verschillende interacties zullen daarna belicht worden. De hoofdstukken zijn daarom onderverdeeld in deze diplomatieke niveaus. Maar gezien de complexe internationale relaties en de bijzondere verhoudingen tussen de Nederlandse steden en hun vorsten, is het allereerst van belang om kort de aanloop naar 1508 en de belangrijkste gebeurtenissen uiteen te zetten. De diplomatieke handelingen van de steden tussen 1508 en 1550 worden hier immers zeer door beïnvloed. De achtergrond van de Schotse stapel in Zeeland zal ook kort belicht worden. Hierna zullen de niveaus op internationaal, centraal en stedelijk – ofwel de rivaliteit tussen Middelburg en Veere – uiteengezet worden.

De focus op twee steden in de Nederlanden heeft - afgezien van de link met de Schotse stapel die een interessante casestudy voor Middelburg en Veere biedt - dus grotendeels te maken met de bijzondere diplomatieke positie van de Nederlanden binnen het Habsburgse Rijk. Wim Blockmans en Walter Prevenier geven een goede beschrijving van deze complexe positie. Zij definiëren de Nederlanden als volgt: '[...] a state that possessed the universal features of a monarchic

---

⁵ J. Black, *A history of diplomacy* (Londen 2010) 12.

⁶ K. Hamilton en R. Langhorne, *The practice of diplomacy: its evolution, theory and administration* (Londen 1995) 1.

constitutional ruling over a federal structure, a federal union on a supra regional scale.’⁷ Helmut Koenigsberger geeft een soortgelijke omschrijving: ‘Charles V and the Netherlands make a particularly good case study; for the Netherlands were not only one of the constituent parts of his huge multiple monarchy, but they were themselves a composite state.’⁸ Hij stelt dat zogenoemde ‘composite states’ bestaan uit twee categorieën: gebieden die gescheiden worden door andere staten of door de zee, zoals het Habsburgse Rijk, en gebieden die aan elkaar grenzen, zoals Engeland en Wales.⁹ Judith Pollmann en Andrew Spicer noemen de provincies ‘a composite state within a composite state, a hotchpotch of territories, linguistically, politically, and economically divided, that had been acquired through freak patterns of inheritance and recent conquests.’¹⁰ Zoals Koenigsberger zelf al observeert, zijn ‘composite states’ op zichzelf geen nieuw fenomeen.¹¹ Wat de relatie tussen vorst en onderdaan echter gecompliceerder – en dus bijzonderder – maakte onder Habsburgse heersers, was het feit dat er een verschuiving van prioriteiten plaatsvond: de belangen van de vorst op internationaal gebied domineerden de lokale interesses van zijn onderdanen, die aanvankelijk tijdens de Bourgondische periode meer vrijheden gewend waren.¹² Dit had echter tussen 1508 en 1550 niet als gevolg dat Middelburg en Veere voor onafhankelijkheid vochten. Hoewel beide steden probeerden de privileges te waarborgen die zij ten tijde van de Bourgondische hertogen hadden verkregen en zich semi-autonoom bleven profileren tot 1550, waren Middelburg en Zeeland niet in staat zich geheel onafhankelijk te verklaren. Koenigsberger schrijft dit toe aan het feit dat de steden nooit echte onafhankelijkheid hadden gekend. Hun economische macht had zich daarnaast ontwikkeld aan de hand van nauwe politieke samenwerkingen met hun Bourgondische vorsten en andere provincies en steden. Dit was juist vooral het geval voor Zeeland en Holland, die sinds de veertiende eeuw dezelfde vorsten hadden gekend. De Zeeuwse steden waren economisch noch psychologisch in staat om zich geheel onafhankelijk te verklaren.¹³ Maar zoals we zullen zien, voerden ze nog wel hun eigen diplomatieke beleid, in de vorm van zogenoemde ‘bottom-up-diplomatie’. Het gaat hierbij om belangengroepen die als niet-statelijke actor diplomatieke contacten onderhouden buiten de machts grenzen van de soevereine staat.¹⁴

Een onderzoek naar diplomatie in de vroegmoderne tijd kan echter niet van start gaan zonder eerst te verwijzen naar Garrett Mattingly’s *Renaissance Diplomacy*. Mattingly linkt het ontstaan van een nieuwe moderne diplomatie aan het gebruik van residentiële ambassadeurs in de Italiaanse staten ten tijde van de Renaissance. De moderne diplomatieke stijl is een permanente diplomatie, één die gaandeweg een alleenrecht van de soevereine vorst wordt.¹⁵ De Italiaanse Oorlogen zorgden ervoor dat de Europese grootmachten het idee van permanente diplomatie incorporeerden.¹⁶ De groeiende internationale contacten en bondgenootschappen na het uitbreken van de eerste Italiaanse Oorlog in 1494 leidden tot een groter belang van onderhandelingen, informatieverzameling en waakzaamheid. Een alliantie betekende immers niet een volledig

⁷ W. P. Blockmans en W. Prevenier, *The promised lands: the Low Countries under Burgundian rule, 1369-1530* (Philadelphia 2011) 231.

⁸ H. G. Koenigsberger, ‘Prince and States General: Charles V and the Netherlands (1506-1555): The Prothero Lecture’, *Transactions of the Royal Historical Society, Sixth Series, volume 4* (1994) 128-129.

⁹ H. G. Koenigsberger, *Politicians and virtuosi: essays in early modern history* (Londen 1986) 12.

¹⁰ J. Pollmann en A. Spicer, ‘Introduction’ in: J. Pollmann en A. Spicer ed., *Public opinion and changing identities in the early modern Netherlands: essays in honour of Alastair Duke*. Studies in medieval and Reformation traditions 121 (Leiden en Boston 2007) 4.

¹¹ Blockmans en Prevenier, *The promised lands*, 4.

¹² Koenigsberger, *Monarchies, States Generals and parliaments*, 85-86.

¹³ *Ibidem*, 70.

¹⁴ M. Ebben en L. H. J. Sicking, ‘Nieuwe diplomatieke geschiedenis van de premoderne tijd. Een inleiding’, *Tijdschrift voor geschiedenis* 127 (2014) 546. S. Zie ook S. Rokkan, ‘Dimensions of state formation and nation-building: a possible paradigm for research on variations within Europe’ in: C. Tilly ed., *The formation of national states in Western Europe* (1978) 562- 600.

¹⁵ G. Mattingly, *Renaissance diplomacy* (New York 1955) 47.

¹⁶ Black, *A history of diplomacy*, 52.

wederzijds vertrouwen. Middels permanente ambassadeurs konden de grootmachten, evenals het voorbeeld van de Italiaanse staten in de vijftiende eeuw, elkaar beter in de gaten houden.¹⁷ Dit onderzoek valt precies in deze overgangsfase. Arthur Anderson maakt zo'n veertig jaren later gebruik van dezelfde idee van het ontstaan van de moderne diplomatie. Wel zet hij kanttekeningen bij de definitie van een permanente diplomaat. Hij kaart aan dat de kwalificaties hiervoor in de vroegmoderne tijd onduidelijk zijn: hoelang moet men immers in een andere stad verblijven om in aanmerking te komen voor de term 'permanent'?¹⁸ Dit laat het probleem van de eerste helft van de zestiende eeuw duidelijk zien: in de overgangperiode van premodern naar modern was nog geen sprake van concrete definiëring. Bovendien zorgde de soevereiniteit van de Habsburgse vorsten er niet voor dat de diplomatie van niet-statelijke actoren direct ten einde kwam.

Deze wazige overgangsfase zorgt ervoor dat dit onderzoek kan aansluiten bij het discours van de nieuwe diplomatieke geschiedenis, die een oplossing biedt om de ontwikkeling van diplomatie breder te belichten dan de al redelijk oude werken van Mattingly en Anderson. Toby Osborne beschrijft de nieuwe diplomatieke geschiedenis als een integratie van diplomatieke geschiedenis in een bredere culturele, sociale en institutioneel discours.¹⁹ John Watkins pleit voor een nieuwe interdisciplinaire aanpak binnen de nieuwe diplomatieke geschiedenis, waarbij een bredere definitie van diplomatieke spelers nodig is. Hij noemt Mattingly's aanpak te traditioneel en conservatief.²⁰ Erik Thomson is eveneens kritisch over de focus op de permanente ambassadeur en de zogenoemde 'society of princes'. In zijn artikel over Frans-Zweedse handel en de cultuur van diplomaten tijdens het begin van de zeventiende eeuw merkt hij op: 'while such an account illuminates many important features of European international relations, it is not sufficient, for it captures neither the variety of diplomatic institutions and practices nor the complexity and creativity involved in their imitation and adaptation.'²¹ Maurits Ebben en Louis Sicking wijzen op drie ontwikkelingen die de metamorfose van de diplomatieke geschiedenis met zich meebracht. Ten eerste wordt de premoderne diplomatie nu bestudeerd in de context van haar eigen tijd met een eigen kenmerkende dynamiek. Daarnaast wordt diplomatie niet meer beschouwd als het monopolie van soevereine vorsten en wordt er meer aandacht besteed aan niet-statelijke actoren zoals gewesten, steden, stedenbonden, evenals de betrekkingen onderling. Als laatste wordt er afstand genomen van Mattingly's idee dat het diplomatieke model van de Italiaanse stadsstaten doorslaggevend is geweest voor de ontwikkeling van moderne diplomatie: hierdoor is er in de nieuwe diplomatieke geschiedenis een minder strikte grens tussen de Middeleeuwse en vroegmoderne diplomatieke geschiedenis. Er wordt meer aandacht besteed aan de complexiteit en dynamiek van de diplomatieke geschiedenis in Europa.²² Dit is ook de basis van dit onderzoek: er kan niet ontkend worden dat de machtsconsolidatie van de soevereine vorst en de komst van permanente ambassadeurs een nieuwe vorm van diplomatie inleidden. Het monopolie van machtsuitoefening van de vorst zou zich uiteindelijk ook het recht van zenden en ontvangen van diplomatieke vertegenwoordigers toe-eigenen.²³ Dit betekent naar mijn idee echter niet dat alle aspecten van de oudere vorm van diplomatie meteen plaats maakten voor dit nieuwe tijdperk. In deze thesis zal dit aangetoond worden aan de hand van gespecificeerd onderzoek naar Middelburg en Veere.

---

¹⁷ Hale, 'International relations in the West', 265.

¹⁸ M. S. Anderson, *The rise of modern diplomacy, 1450-1919* (Londen 1993) 4-6.

¹⁹ T. Osborne, *Dynasty and diplomacy in the court of Savoy: political culture and the Thirty Years' War* (Cambridge 2007) 2.

²⁰ J. Watkins, 'Toward a new diplomatic history of medieval and early modern Europe', *Journal of Medieval and Early Modern Studies* 38: 1 (2008) 4.

²¹ E. Thomson, 'For a comparative history of early modern diplomacy: commerce and French and Swedish emissarial cultures during the early 17th century', *Scandinavian Journal of History* 31.2 (2006) 151.

²² Ebben en Sicking, 'Nieuwe diplomatieke geschiedenis van de premoderne tijd', 542-543. Dit artikel is een onderdeel van een themanummer over nieuwe diplomatieke geschiedenis, met bijdragen vanuit verscheidene geschiedwetenschappelijke invalshoeken en periodes.

²³ P. van Kemseke ed., *Diplomatieke cultuur*. Alfred Cauchie reeks (Leuven 2000) 13.

In de vroegmoderne geschiedenis wordt door meerdere historici aandacht besteed aan politieke actoren die geen soevereine vorsten, keizers en prinsen zijn. Onderzoek naar specifieke staten, steden en regionale initiatieven²⁴ binnen het Habsburgse Rijk kan bijvoorbeeld gevonden worden in de werken van James Tracy en James Ward.²⁵ Een focus op handelsrelaties is eveneens binnen deze invalshoek te vinden, bijvoorbeeld met betrekking tot de Oostzee en het Baltische gebied.²⁶ Milja van Tielhof bekritiseert echter de focus op de Oostzeehandel, omdat deze in de zestiende eeuw slechts één aspect van Nederlandse handel was. Zij deed onderzoek naar de Amsterdamse graanhandel met Noord-Frankrijk en Oost-Engeland en wijst op het belang van de stedelijke dimensie binnen het Habsburgse Rijk.²⁷ Nederlandse steden zijn eveneens al onderzocht, zowel algemeen als individueel.²⁸ Onderzoek naar westelijke en zuidelijke handelscontacten richt zich voornamelijk op Engelse en Franse handelscontacten.²⁹ Een specifieke link tussen handelscontacten en diplomatie wordt belicht door Thomas Behrmann. Hij richt zich op Engelse, Deense en Hanzeatische handelscontacten in de vijftiende eeuw en toont aan dat er verschillen waren tussen deze diplomatieke contacten, bijvoorbeeld in taal, bijeenkomstorden en omgangsvormen.³⁰ Deze comparatieve aanpak om de diplomatieke geschiedenis van specifieke partijen te belichten, heeft invloed gehad op de selectie van Middelburg en Veere voor dit onderzoek.

Er zijn relatief veel studies verschenen over de Bourgondische en Habsburgse Nederlanden, evenals politieke elementen zoals het regentschap van Margaretha van Oostenrijk en Maria van Hongarije.³¹ Het aspect van de bescherming van de handel, conflicten op zee en maritieme machten is onder meer te vinden in de werken van Louis Sicking en Steve Murdoch, die zich bovendien allebei

---

²⁴ Zie bijvoorbeeld H. Brand en E. Knol ed., *Koggen, kooplieden en kantoren: de Hanze, een praktisch netwerk* (Hilversum 2009); en R. Morieux, 'Diplomacy from below and belonging: fishermen and cross-channel relations in the eighteenth century', *Past and Present* 202 (2009) 83-125.

²⁵ Respectievelijk J. Tracy, *Holland under Habsburg rule, 1506-1566: the formation of a body politic* (Berkeley 1990); en J. P. Ward, *The cities and States of Holland (1506-1515): a participative system of government under strain* (proefschrift Leiden 2001).

²⁶ H. Brand ed., *Trade, diplomacy and cultural exchange: continuity and change in the North Sea area and the Baltic, c. 1350-1750* (Hilversum 2005); H. Brand en L. Müller ed., *The dynamics of economic culture in the North Sea and Baltic region: in the late Middle Ages and early modern period* (Hilversum 2007); en W. J. Wieringa ed., *The interactions of Amsterdam and Antwerp with the Baltic region, 1400-1800. De Nederlanden en het Oostzeegebied, 1400-1800* (Dordrecht 1982).

²⁷ M. van Tielhof, *De Hollandse Graanhandel 1470-1570. Koren op de Amsterdamse molen*. Hollandse Historische Reeks 23 (Den Haag 1995) 124.

²⁸ Voorbeelden van een breder onderzoek naar handelssteden zijn te vinden in J. P. Sigmond, *Nederlandse zeehavens tussen 1500 en 1800* (Amsterdam 1989); en O. Gelderblom, *Cities of commerce: the institutional foundations of international trade in the Low Countries, 1250-1650* (Princeton 2013). Specifiek onderzoek naar één stad is bijvoorbeeld J. Puttevils, *Merchants and trading in the sixteenth century: The Golden Age of Antwerp* (Londen 2015).

²⁹ Zie bijvoorbeeld E. Coornaert, *Les Français et le commerce international à Anvers, fin du XVe- XVIe siècle* (Parijs 1961); en O. de Smedt, *De Engelse natie te Antwerpen in de 16e eeuw, 1496-1582* (California 1950).

³⁰ T. Behrmann, 'Verhaltensformen zwischen Herrschern und Hansestädten. Beobachtungen zu den anglo-hansischen und dänisch-hansischen Beziehungen' in: R. Hammel-Kiesow ed., *Vergleichende Ansätze in der hansischen Geschichtsforschung* (Trier 2003) 77-96

³¹ Zie onder andere E. Aerts ed., *De centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden (1482-1795) volume 1* (Brussel 1994); C. A. J. Armstrong, 'The Burgundian Netherlands, 1477-1521' in: G. R. Potter ed., *The New Cambridge Modern History, volume 1* (Cambridge 1957) 224-285; J. Geurts en H. de Schepper ed., *Staatsvorming onder Bourgondiërs en Habsburgers. Theorie en Praktijk* (Maastricht 2006); Koenigsberger, *Monarchies, States Generals and parliaments*; L. V. G. Gorter Van Royen, *Maria van Hongarije, regentes der Nederlanden: een politieke analyse op basis van haar regentschaps-ordonnanties en haar correspondentie met Karel V* (Hilversum 1995); en R. Stein, *De hertog en zijn Staten. De eenwording van de Bourgondische Nederlanden ca. 1380-ca. 1480* (Hilversum 2014).

richten op Nederlands-Schotse conflicten op zee.³² De overzeese handel van Schotland in relatie tot de Nederlanden is afgezien van deze werken minder vaak onderzocht en de boeken die dit kort vermelden, gebruiken vaak een Engels of Schotse invalshoek.³³ Er is wel al onderzoek gedaan naar de Schotse stapel in Middelburg en Veere, maar dit zijn vaak geen recente studies. In 1910 beschreef Matthijs Rooseboom uitvoerig de geschiedenis van de Schotse stapel. Hij maakt hierbij gebruik van zowel Nederlandse als Schotse bronnen met betrekking tot de kwesties van de Schotse stapel. Zijn onderzoek richt zich echter op de stapel zelf, waardoor de diplomatieke contacten die hij aanhaalt een chronologische opsomming zijn met verwijzingen naar bronnen. Rooseboom biedt verdieping bij deze gebeurtenissen, maar gaat niet expliciet in op de diplomatieke dimensies noch probeert hij de stapelonderhandelingen in de context van het Habsburgse Rijk, machtsconsolidatie en concurrerende belangen te plaatsen. Dit maakt van zijn boek een interessante en relevante bron die een opstap biedt voor een specifiek onderzoek naar de stedelijke diplomatie. Dezelfde chronologisch beschrijvende aanpak kunnen we zien in John Davidson en Alexander Gray's *The Scottish staple at Veere*, uitgegeven in 1909. Recenter werk over de Schotse stapel richt zich voornamelijk op Veere, waarbij er vaak al sprake is van een gevestigde stapel in Veere of een focus op de heren van de stad zelf.³⁴

Een specifiek onderzoek naar diplomatieke interacties van Middelburg en Veere ten behoeve van de Schotse stapel is dus nog niet uitgevoerd. De casestudie van de stapel maakt het mogelijk om bronnen over de stapelonderhandelingen concreter te onderzoeken en een actieve rol aan de steden toe te schrijven. Hierbij heb ik gebruik gemaakt van brievencorrespondenties tussen voornamelijk Middelburg, Veere en Schotland, evenals verslagen van stedelijke afgezanten aan het Middeleeuwse stadsbestuur. Ook handelsverdragen en stadsrekeningen zijn geanalyseerd. Een grote bron van informatie voor dit onderzoek zijn de originele transcripties in geannoteerde bronnenpublicaties geweest, zoals de door het Huygens ING gepubliceerde *Bronnen tot de geschiedenis van de handel met Engeland, Schotland en Ierland*. Uiteraard is er bij het gebruik van bronnenpublicaties het gevaar van de subjectiviteit van de auteur: waar wordt immers de nadruk op gelegd en hoe worden de bronnen precies geselecteerd? Daarom wordt er zo veel mogelijk gericht op de gedrukte brontekst zelf in plaats van de interpretatie van de samensteller en zullen de Nederlandse bronnen naast Engelse en Schotse bronnen(edities) worden gelegd. Ook wordt de informatie uit deze bronnen met observaties uit de bestaande secundaire literatuur vergeleken, om een zo compleet mogelijk onderzoek uit te voeren.

Voordat dit onderzoek aanvangt, is het eveneens van belang enkele termen te specificeren. De terminologie betreffende de provincies die onder de Habsburgse macht vielen, is immers verwarrend. Zoals Koenigsberger observeert was er aan het begin van de vroegmoderne periode geen collectieve naam voor de Nederlandse provincies.³⁵ Halverwege de zestiende eeuw werden termen zoals 'de Lage Landen' ('les Pays-Bas') en 'de Nederlanden' vaker gebruikt, en hier zal ik mij ook bij aansluiten. 'Holland', dat zowel voor de provincie als het gehele Nederlandse gebied gebruikt kan worden, wordt niet gebruikt, gezien het lokale karakter van dit onderzoek. Daarnaast verschillen sommige persoons- en plaatsnamen, voornamelijk uit primaire bronnen, onderling. Als dit het geval is, zal aangegeven worden welke variaties er bestaan en zal er voor de meest voorkomende en, indien te traceren, Nederlandse naam gekozen worden. In navolging van de bovengenoemde

³²L. H. J. Sicking, *Neptune and the Netherlands: state, economy, and war at sea in the Renaissance* (Leiden en Boston 2004); en S. Murdoch, *The terror of the seas? Scottish maritime warfare, 1513-1713* (Boston 2010).

³³Zie bijvoorbeeld M. Rorke, 'English and Scottish overseas trade, 1300-1600', *Economic History Review*, 59:2 (2006); en W. S. Reid, 'Trade, traders and Scottish independence', *Speculum*, 29 (1954).

³⁴V. Enthoven, 'The last straw. Trade contacts along the North Sea: the Scottish staple at Veere' in: J. Roding en L. Heerma van Voss ed., *The North Sea and culture (1550-1800): Proceedings of the international conference held at Leiden 21-22 April 1995* (Hilversum 1996) 209-221; en J. Yair, *An account of the Scotch trade in the Netherlands: And of the staple port in Campvere* (Londen 1776). Een artikel dat zich niet specifiek op de stapel richt is bijvoorbeeld L. H. J. Sicking en R. Fagel, 'In het kiezelooch van Columbus. De heer van Veere en de Nieuwe Wereld, 1517-1527', *BMGN-Low Countries Historical Review* 114 (1999) 313-327.

³⁵Koenigsberger, *Monarchies, States Generals and parliaments*, 26.

secundaire literatuur, is ervoor gekozen om de namen van de buitenlandse vorsten in het Nederlands te zetten. Dit geldt niet voor namen zoals John Stewart, die simpelweg zo wordt aangekaart in Nederlands geschiedkundig onderzoek.

1. Historische achtergrond

Drie thema's lopen als rode draad door dit onderzoek. Allereerst speelt de complexe relatie die de provincies onderhielden met hun landsheren een belangrijke rol. Het belang dat de steden hechtten aan privileges en hun relatieve vrijheden, verklaart voor een deel waarom Maximiliaan I en Karel V weerstand ondervonden van hun onderdanen. Om de houding van Middelburg en Veere goed te begrijpen, is enige achtergrond over de Bourgondische Nederlanden gewenst. De complexiteit van het Europese politieke landschap tussen 1508 tot 1550 zorgt tevens voor de internationale context. Uit de inleiding is al gebleken dat hier aardig veel concretisering voor nodig is, gezien het feit dat deze gebeurtenissen direct en indirect invloed hadden op het derde thema: de Schotse stapel. De achtergrond van de handelscontacten die Middelburg en Veere onderhielden met Schotland, laat bijvoorbeeld de basis van de stedelijke rivaliteit zien. Voordat er naar de casestudies gekeken kan worden, is het daarom van belang om een goed overzicht te maken van de contemporaine situatie.

Wat het tijdsvlak van 1508 tot 1550 interessant maakt, is dat er binnen de Habsburgse Nederlanden sprake was van een relatief gelijkmatige politieke situatie. Er was tussen de vorst en zijn Zeeuwse onderdanen geen groot conflict gaande in relatie tot de Nederlanden zelf.³⁶ Bovendien is het juist van belang dat Middelburg en Veere ondergeschikt zijn aan een imperiale grootmacht. De groeiende centralisatiepolitiek van met name Karel V beperkte de relatieve autonomie die de steden hadden genoten sinds de heerschappij van de Bourgondische hertogen, maar Middelburg noch Veere kwam openlijk in opstand tegen de Habsburgse vorsten. Daarom zal er eveneens niet verder dan 1568 en het begin van de Tachtigjarige Oorlog gekeken worden.

1.1. De Bourgondische periode en overgang naar de Habsburgse Nederlanden

De relatie tussen de Bourgondische hertogen en hun onderdanen in de Nederlanden wordt duidelijk gedefinieerd door Blockmans en Prevenier. Volgens hen bestond de geschiedenis vanaf 1369 uit tijdelijke successen, compromissen en verlies tussen de meest dominante partijen: de hertog, de rijke stedelijke handelaren en de edelen. De relatieve vrijheid die de provincies in de Nederlanden genoten, was een gevolg van zwakke ofwel afgeleide heersers en groeiende economische macht op lokaal gebied dankzij de bloeiende handel sinds de Karolingische periode.³⁷ Robert Stein geeft daarnaast aan dat de aanspraak van de Bourgondische hertogen op onder andere Zeeland aanvankelijk zwak was omdat de dynastie niet in mannelijke lijn afstamde van een van de vorstenhuizen. Een feitelijke machtsovername was nodig om de invloed van de hertogen te versterken. In 1433 was dit in Zeeland het geval.³⁸

Middelburg kon tijdens de veertiende en begin vijftiende eeuw vaak rekenen op steun van de landsheren.³⁹ Dit had te maken met de positie die Middelburg onder de Bourgondische hertogen vervulde, namelijk als een 'goede stad', ofwel een stad die direct onder het gezag van de vorst stond. Veere was een 'vazalstad', die gerepresenteerd werd door een eigen heer.⁴⁰ De heren van Veere wisten in de Middeleeuwen hoge machtsposities binnen de Bourgondische Nederlanden te verwerven. Sicking stelt dat zij zich tot de absolute top van de Zeeuwse samenleving konden rekenen. Ook ontwikkelden de heren van Veere zich onafhankelijk van hun landsheren. Zo

---

³⁶ De Gelderse Oorlogen zullen in dit onderzoek geen rol spelen en zullen buiten beschouwing worden gelaten. Er wordt geen link gelegd tussen de Zeeuwse handelscontacten met Schotland en Karel van Gelre's conflict met Maximiliaan I en Karel V. Zoals in Koenigsberger, *Monarchies, States Generals and parliaments*, 97, wordt gesteld, hadden de provincies in de Staten-Generaal besloten dat de Gelderse Oorlogen het probleem van Holland en Brabant waren.

³⁷ Blockmans en Prevenier, *The promised lands* 4-6.

³⁸ Stein, *De hertog en zijn staten*, 59.

³⁹ Sneller, *Walcheren in de vijftiende eeuw*, 11-12.

⁴⁰ R. Fruin, *Staatsinstellingen in Nederland tot 1795* (Den Haag 1922) 76.

onderhield Hendrik van Borsele in de vijftiende eeuw persoonlijke contacten met de koningen van Frankrijk, Schotland, Engeland en Polen.⁴¹

De dood van Karel de Stoute in 1477 leidde een nieuwe periode voor de provincies in. Tussen 1477 en 1492 wisten de Staten-Generaal, als vertegenwoordiging van de provincies, en de steden hun uitvoerende macht steeds meer uit te breiden, tot hier onder Maximiliaan I een einde aan kwam.⁴² Dit had te maken met het Groot Privilege, dat vlak na de dood van Karel de Stoute werd ingevoerd. Zijn dochter, Maria van Bourgondië, kwam in ruil voor steun van de Staten-Generaal tegemoet aan de klachten en wensen van de provincies door meerdere gunsten te verlenen. Het belangrijkste doel van het Privilege was om de lokale belangen en vrijheden van de afzonderlijke provincies te beschermen. De macht van het centrale bestuur werd hiermee beperkt. Ook zorgde het Privilege voor een onderscheid tussen de belangen van vorst en onderdaan. De steden verworven toestemming om handel te drijven met vijanden van hun landsheer.⁴³ Zeeland wist eveneens tijdens Maria's Blijve Binnenkomst en inhuldiging specifiekere lokale privileges te verkrijgen.⁴⁴ Voor Veere in het bijzonder brengt de overeenkomst voordelen met zich mee. Holland en Zeeland eisten dat voortaan alleen autochtonen ambten mochten bekleden in het bestuur. De huidige Vlaamse stadhouder in Holland en Zeeland moest daarom zijn positie afstaan aan Wolfert van Borsele, heer van Veere.⁴⁵ Maria's huwelijk met Maximiliaan I van Oostenrijk in 1477 bedreigde echter dit verdrag. Zijn opvoeding binnen het Habsburgse imperialistische milieu gaf hem een 'sovereign contempt' voor allen buiten adeldom en de kerk. Hij poogde al snel de vrijheden toegekend door het Groot Privilege te ondermijnen. Dit ontlokte verzet in de provincies. Het hoogtepunt werd bereikt in 1482, toen Vlaanderen weigerde Maximiliaan I als vorst te erkennen. Afgezien van de dreiging die Maximiliaan I vormde voor de nieuw verkregen privileges, werden de provincies ook zwaar getroffen door de voortdurende oorlog met Frankrijk – Lodewijk XI had na de dood van Karel de Stoute de kans gegrepen om de verzwakte Lage Landen aan te vallen – en de zware belastingen. Al snel volgden meerdere opstanden, in onder andere Holland en Brabant – met in 1488 de gevangenschap van Maximiliaan door Vlaanderen.⁴⁶

Ook Veere kwam in conflict met Maximiliaan I. Al na 1479 bleek dat Wolfert van Borsele niet in staat was de opstanden in bedwang te houden. In 1480 onthief Maximiliaan I hem uit zijn functie. Toch bleef het centrale gezag aanvankelijk beroep op zijn invloed in Zeeland doen, tot hij zich in 1482 aansloot bij de Vlaamse opstandelingen. Drie jaar later werd Veere bezet door Maximiliaan I. Hij maakte een einde aan de macht van de voortijdig gevluchte Wolfert van Borsele. Alle functionarissen die door Van Borsele waren aangesteld, werden vervangen, zijn bezittingen werden geconfisqueerd door het centrale gezag en Maximiliaan I liet zich als nieuwe heer van Veere inhuldigen. Uiteindelijk viel de macht van Veere, met goedkeuring van Maximiliaan I, in de handen van Wolferts dochter Anna en haar man Filips van Bourgondië, de heer van Beveren.⁴⁷ Middelburg kwam niet in opstand, maar assisteerde Maximiliaan I juist tijdens zijn gevangenschap in 1488, in overeenstemming met de Staten-Generaal, in de ruil voor hernieuwde erkenning van de lokale privileges. Maximiliaan keerde na zijn vrijlating echter weer terug naar zijn eigen centraliserende politiek. In 1492 wist hij zijn autoriteit in de Nederlanden geheel te herstellen. Als gevolg hiervan namen in de jaren 1492-1494 de

---

⁴¹ L. H. J. Sicking, 'Ten faveure van Veere en de vorst: de heren van Veere als makelaars in macht tussen zee en vasteland, ca. 1430-1558' in: P. Blom, P. Henderikx; en G. van Herwijnen ed., *Borsele, Bourgondië, Oranje: heren en markiezen van Veere en Vlissingen 1400-1700* (Hilversum 2009) 28-40.

⁴² Blockmans en Prevenier, *The promised lands*, 205-207.

⁴³ Armstrong, 'The Burgundian Netherlands', 224-225. Aanvankelijk werd het Privilege enkel toegekend aan Vlaanderen, maar de Grote Raad van Mechelen werd uitgebreid om alle provincies te representeren, waardoor ook de andere gewesten van de Lage Landen hun voordeel konden halen uit de akte.

⁴⁴ Blockmans en Prevenier, *The promised lands*, 197-198.

⁴⁵ Sicking, 'Ten faveure van Veere en de vorst', 42.

⁴⁶ Blockmans en Prevenier, *The promised lands*, 195-199.

⁴⁷ Sicking, 'Ten faveure van Veere en de vorst', 43-44.

lokale vrijheden verder af. De Nederlanden, uitgeput van de in totaal tien jaar durende opstand van Vlaanderen en de overige opstanden, boden weinig verzet.⁴⁸

De overgang naar de Habsburgse periode kende dus een felle reactie van de Staten en steden op de centralisatiepolitiek van de Bourgondische hertogen, waarbij de Nederlandse provincies voor een korte tijd hun begeerde privileges en vrijheden wisten te verkrijgen. Al werd een groot deel hiervan weer ingetrokken, de provincies zorgden voor een grotere representatie in de Grote Raad. Daarnaast had de oorlog met Frankrijk ervoor gezorgd dat de Nederlanden een groeiend eenheidsgevoel hadden ontwikkeld. De Staten-Generaal als ontmoetingsplaats bleef na 1494 bestaan voor de centrale overheid en representaties van de provincies, en bestond nu bijna exclusief uit de machtigste steden van Holland en Middelburg.⁴⁹ De heren van Veere waren in de troebele jaren tussen 1477 en 1492 daarnaast bijzonder succesvol in het uitbreiden van hun macht. Vanaf 1485 vervulden de heren van het Bourgondische geslacht het centrale admiraalsambt, dat in 1488 van een wettelijk kader werd voorzien door Maximiliaan I en zijn zoon Filips de Schone. Qua bevoegdheden betekende dit dat de heren van Veere werden ingezet voor de bewapening en uitrusting van oorlogsschepen en voor de berechting van zeezaken. De admiraal trad als plaatsvervanger van de vorst op, een positie die Sicking beschrijft als stadhouderschap voor de zee.⁵⁰

Het proces van staatsvorming en centralisering dat was begonnen onder de Bourgondische hertogen – en slechts kort tegengehouden werd door het Groot Privilege en het verzet van de provincies – kwam onder de Habsburgers in een stroomversnelling.⁵¹ De Nederlanden bleven nog voor een geringe tijd een personele unie van vorstendommen met eigen rechtssystemen, die de provincies in staat stelden hun eigen politieke en juridische tradities te blijven handhaven. Hier kwam na 1531 een einde aan als gevolg van het eerste Eeuwig Edict, ofwel de opzegging van alle lokale en traditionele gewoonten zodat er een basis gelegd kon worden voor een gemeenschappelijke wetgeving. Desalniettemin werden de centralisatie en soevereine machtsconsolidatie bemoeilijkt door de financiële afhankelijkheid van Karel V. De Pragmatieke Sanctie van 1549, aan het einde van het tijdvlak van dit onderzoek, zorgde ervoor dat de Nederlanden uiteindelijk dynastiek en staatkundig één geheel werden,⁵² maar eenheid van bestuur was niet mogelijk binnen alle territoria van het Habsburgse Rijk.⁵³ Hierdoor bleven de Nederlandse provincies zich onderscheiden van bijvoorbeeld de Spaanse Habsburgse gebieden. De Nederlanden ontwikkelden zich van een statenverbond naar een staatsverbond in federale vorm onder de Habsburgers.⁵⁴ Blockmans en Prevenier stellen echter wel vast dat Karel V en zijn regenten ondanks de machtsconsolidatie en internationale politiek meer aandacht besteden aan de lokale belangen dan de Bourgondische hertogen en Maximiliaan I. Hierdoor verliep het centralisatieproces soepeler dan tijdens de Bourgondisch periode.⁵⁵

In relatie tot het Habsburgse centrale bestuur, kunnen Middelburg en Veere als ‘bargaining metropolises’ gezien worden. Deze term, door Blockmans besproken in *Cities and the Rise of States in Europe*, refereert aan handelssteden die een structuur van machtsverdeling en compromissen met hun landsheren ontwikkelden. Blockmans verwijst niet expliciet naar Middelburg en Veere, maar besteed aandacht aan Vlaanderen en de ‘grote steden’ in de Lage Landen, die macht deelden met

⁴⁸ Blockmans en Prevenier, *The promised lands*, 198-202.

⁴⁹ Ibidem, 209.

⁵⁰ Sicking, ‘Ten faveure van Veere en de vorst’, 28.

⁵¹ Gorter Van Royen, *Maria van Hongarije*, 13

⁵² L. M. van Hijum, *Grenzen aan de macht: aspecten van politieke ideologie aan de hoven van Bourgondische en Bourgondisch-Habsburgse machthebbers tussen 1450 en 1555* (proefschrift Groningen 1991) 165.

⁵³ W. P. Blockmans, *Keizer Karel V. 1500-1558. De utopie van het keizerschap* (Leuven en Amsterdam 2001) 42-43.

⁵⁴ H. de Schepper ‘Staatsgezag en macht in de Nederlanden. Verworvenheden en beperkingen in het Bourgondisch-Habsburgse systeem’ in: J. Geurts en H. de Schepper ed., *Staatsvorming onder Bourgondiërs en Habsburgers, theorie en praktijk* (Maastricht 2006) 24.

⁵⁵ Blockmans en Prevenier, *The Promised Lands*, 231-232.

hun landsheren maar toch individueel binnen en buiten de landsgrenzen opereerden, vooral op het gebied van de internationale handel.⁵⁶

1.2. Internationale oorlogen en coalities

De Italiaanse Oorlog van 1492 was het begin van een reeks van internationale oorlogen tussen de Habsburgse vorsten en Franse koningen in de vijftiende en zestiende eeuw. De strijd was het gevolg van dynastieke aanspraken op Italiaans grondgebied, maar werd ook sterk beïnvloed door de rijkdom en mogelijke machtsuitbreiding die Italië beide partijen bood. Blockmans noemt Italië toepasselijk 'de sleutel tot de wereldhegemonie'.⁵⁷ Als een van de twee vorsten Italië wist te veroveren, werd deze de grootste Christelijke macht. Maximiliaan I en Karel V probeerden daarom de Franse invloed in Italië, vooral in Milaan, te beperken en hun eigen grondgebied tegen de dreigende expansie van Frankrijk te beschermen. Karel V erfde in 1516 Napels van zijn grootvader Ferdinand van Aragon. Frans I van Frankrijk probeerde eveneens aanspraak te maken op deze stad. De oorlog van 1508 tot 1515 begon met het Habsburgse Rijk en Frankrijk als bondgenoten in de strijd tegen Venetië. Toen paus Julius II echter besloot Venetië te steunen, sloot Maximiliaan zich bij deze Heilige Liga aan en keerde zich tegen Frankrijk.⁵⁸ In 1511 werd Engeland ook een bondgenoot, maar Hendrik VIII werd afgeleid door de Engels-Schotse oorlog die in dezelfde periode uitbrak en in 1513 eindigde in de – voor Schotland – desastreuze slag bij Flodden, die leidde tot de dood van de Schotse koning Jacobus IV. John Stewart, die in 1514 aangesteld werd als regent, prefereerde de vrede met Engeland, al had hij twijfels over de houdbaarheid van het vredesverdrag. Zijn aanstelling had door zijn Fransgezinde houding als gevolg dat een toekomstige Schotse alliantie met Frankrijk door Habsburg en Engeland werd gevreesd.⁵⁹ Maximiliaan I wist in deze periode goed op de Engelse rivaliteit met Frankrijk in te spelen, met oog op de oude aanspraken van de Engelse koningen op de Franse kroon en de problemen die Frans-Schotse alliantie voor Engeland met zich mee bracht. De oorlog eindigde met de herovering van Milaan door Frans I van Frankrijk op 16 september, waarna in 1516 de vrede van Noyon en in 1517 het verdrag van Kamerijk werden gesloten.⁶⁰

Het tweede conflict dat uitgelicht wordt in dit onderzoek, is de oorlog tussen Karel V en Frans I van 1521 tot 1526. Mia Rodríguez-Salgado schrijft een van de oorzaken van het uitbreken van dit conflict toe aan het feit dat Karel V in 1519 tot Rooms-koning werd uitgeroepen, waardoor de machtsbalans in Europa verschoof.⁶¹ In 1521 veroverden de troepen van de Habsburgse keizer en Julius II de stad Milaan, die al snel weer heroverd werd door Frans I. Eveneens groeide de spanningen tussen Engeland en Schotland door Engelse oorlogsdaden in Berwick. Datzelfde jaar sloten Karel V en Hendrik VIII een vriendschapsverdrag met de belofte Frankrijk als coalitie voor mei 1523 binnen te vallen en gezamenlijke vijanden in hun grondgebieden te weren. Voor de Nederlanden betekende dit een verbod om handelscontacten te onderhouden met Schotland. Karel V kwam de belofte om Frankrijk binnen te vallen echter niet na. Op Italiaans grondgebied viel Milaan (en Frans I zelf) in 1525 in de handen van het Habsburgse leger. De keizerlijke overwinning bij Pavia volgde datzelfde jaar.⁶² Toen de oorlog van 1521 uitbrak, werd Schotland eveneens bij het conflict betrokken, als gevolg van het verdrag van Rouen uit 1517, waarin Frans I en John Stewart elkaar wederzijdse militaire steun

⁵⁶ W. P. Blockmans, 'Voracious states and obscuring cities: an aspect of state formation in preindustrial Europe' in: C. Tilly en W. P. Blockmans, *Cities and the rise of states in Europe, A.D. 1000 to 1800* (Boulder 1994) 226-245.

⁵⁷ Blockmans, *Keizer Karel V*, 84.

⁵⁸ M. J. Rodríguez-Salgado, 'The Habsburg-Valois wars' in: G. R. Elton ed., *The New Cambridge Modern History volume 2* (Cambridge 1990) 377-379.

⁵⁹ Murdoch, *The terror of the seas*, 35.

⁶⁰ Blockmans, *Keizer Karel V*, 57-60.

⁶¹ M. J. Rodríguez-Salgado, 'Obeying the Ten Commandments: the first war between Charles V and Francis I, 1520-1529' in: W. Blockmans en M.E.H.N Mout ed., *The World of emperor Charles V* (Amsterdam 2000) 15-20.

⁶² Blockmans, *Keizer Karel V*, 65-67.

⁶² Ibidem, 65-67.

hadden beloofd. Dit verdrag en de groeiende spanningen tussen Schotland en de Nederlanden door kaapvaart en botsingen op het gebied van visserijen⁶³ hadden als gevolg dat Schotland zelf het Habsburgse Rijk aanviel. Schotlands positie was echter zeer zwak en dit verergerde toen in 1522 het Engels-Habsburgse verbond werd gesloten, waardoor de Schotten wederom direct tegenover de Engelsen kwamen te staan. Na de Habsburgse overwinning in Italië, sloot Schotland ook vrede met Karel V.⁶⁴ Tijdens de vredesonderhandelingen in 1525 beloofde Louise van Savoye als regentes van Frankrijk om Schotland niet meer te steunen. Frans I gaf zich in 1526, na een jaar gevangene van Karel V te zijn, officieel over.⁶⁵

In 1542 braken er voor het derde maal meerdere conflicten uit waardoor het Habsburgse Rijk, Frankrijk, Engeland en Schotland tegenover elkaar kwamen te staan. Dit begon met een groot offensief tegen Habsburg, met de Nederlanden als doelwit. Christiaan III van Denemarken blokkeerde de Sontdoorvaart voor Nederlandse handelaren en stuurde een vloot van veertig schepen naar de Hollandse en Zeeuwse kusten, die de handelsvaart en visserij zeer hinderden. Frankrijk viel Luxemburg en Artesië aan, terwijl troepen aangevoerd door de Gelderse maatschalk Maarten van Rossum via Brabant aangevoerd werden.⁶⁶ Engeland viel daarnaast in 1542 en 1544 Schotland meerdere keren binnen. In 1544 besloten Karel V en Hendrik VIII gezamenlijk Frankrijk aan te vallen, om tevens een einde te maken aan de Frans-Schotse alliantie.⁶⁷ Ook de relatie tussen het Habsburgse Rijk en Schotland verliep in de aanloop naar 1544 moeizaam, in het bijzonder door de toenemende Schotse kaapvaart die Nederlandse kooplieden benadeelde, de Engels-Schotse conflicten en de groeiende invloed van een nieuwe Fransgezinde partij onder kardinaal David Beaton. In 1544 verklaarde Karel V Schotland de oorlog.⁶⁸ Karel V was bovendien van mening dat de Schotse kaapvaart na 1544 door Frans I werd aangemoedigd, deels om de Schotten zo in vredesonderhandelingen te betrekken en een grotere economische macht over de Nederlandse onderdanen in het Kanaal te geven.⁶⁹ De internationale coalities werden echter verstoord door de dood van zowel Hendrik VIII als Frans I in 1547, met als gevolg een vertraging en complicaties bij de vredesonderhandelingen. In 1550 kwam er officieel een einde aan de vijandelijkheden tussen het Habsburgse Rijk en Schotland.⁷⁰

1.3. Zeeuwse steden en de Schotse stapel

De strijd rondom het verkrijgen van de Schotse stapel is het derde thema dat centraal staat in dit onderzoek. Dit onderwerp biedt immers de mogelijkheid om op lokaal niveau specifiek naar de belangen van Middelburg en Veere te kijken – evenals de onderlinge rivaliteit als gevolg van het strikte handelsmonopolie dat de steden via het verdrag probeerden te verkrijgen. Al ruim voor 1508 is er rivaliteit tussen de twee steden te vinden. Middelburg had als groot nadeel dat de stad niet aan zee grensde – al viel Arnemuiden wel sinds 1508 onder jurisdictie van Middelburg. Veere en Vlissingen lagen beide direct aan open water. Bovendien spande Maximiliaan van Bourgondië zich rond het midden van de zestiende eeuw in om zijn steden door havenuitbreiding nog meer handelsmogelijkheden te bieden.⁷¹

⁶³ Sicking, *Neptune and the Netherlands*, 132-133; en Murdoch, *The terror of the seas*, 36-38.

⁶⁴ Murdoch, *The terror of the seas*, 36-38. De Habsburg-Schotse vrede werd officieel in 1529 gesloten en bevestigd in 1531. Openlijke vijandelijkheden stopten echter al na 1525.

⁶⁵ Rodriguez-Salgado, 'The Habsburg-Valois wars', 383. Vlak na deze vrede viel Frankrijk wederom het Habsburgse Rijk aan, ditmaal eveneens gesteund door Engeland uit vrees voor de groeiende Habsburgse macht. Schotland werd hier echter niet bij betrokken, vandaar dat deze oorlog niet besproken wordt.

⁶⁶ Blockmans, *Keizer Karel V*, 81-82.

⁶⁷ N. A. M. Rodger, *Safeguard of the sea, volume 1, 660-1649* (Londen 2014) 179-182.

⁶⁸ Murdoch, *The terror of the seas*, 46-47.

⁶⁹ Ibidem, 57.

⁷⁰ Ibidem, 60-64

⁷¹ C. Rooze-Stouthamer, *De opmaat tot de Opstand. Zeeland en het centraal gezag (1566-1572)* (Hilversum 2009) 21.

Het stapelverdrag dat beide steden probeerden te krijgen, hield zoals eerder beschreven in dat buitenlandse handelaren verplicht werden slechts één plek binnen een specifiek gebied met hun goederen te bezoeken. Zij losten hun waren in pakhuizen voor een afgesproken periode waarin de lokale gildes het exclusieve recht hadden de goederen voor afgeprijsde bedragen te kopen of over te nemen voor verder transport. De Schotse producten bestonden onder andere uit wol, huiden, allerlei soorten textiel en zalm. Voor de landsheer betekende dit dat de kosten van de belastingverzameling afnamen omdat de goederen op één plek binnenkwamen. Heersers konden daarnaast extra inkomen vergaren door vrijstelling van het stapelrecht te verkopen aan andere buitenlandse handelaren. De kooplieden die het stapelverdrag met de stad sloten, kregen verschillende privileges en vrijheden toegewezen. Ook beloofde de stapelstad de handelaren op zee en in de haven bescherming bieden, onder andere tegen kapers.⁷² Het Schotse verdrag had alleen betrekking tot de inwoners van de Schotse 'burghs', steden die onder andere individuele handelsprivileges bezaten en het recht hadden op vertegenwoordiging in het parlement van Schotland. Zo werden concurrerende handelaren uit eigen land buitengesloten.

Een groot deel van de Schotse handel was verbonden met Zeeland.⁷³ Volgens Rooseboom kan er al tussen 1492 en 1503 een conservator van de Schotse privileges in de Nederlanden zijn geweest. Deze ongeïdentificeerde Schot verbleef naar alle waarschijnlijkheid in Middelburg en Brugge.⁷⁴ Eind vijftiende eeuw bevond de Schotse stapel zich in Bergen-op-Zoom, al bleven Schotse handelaren Middelburg bezoeken, met als gevolg dat de stapel rond 1501 naar Middelburg werd verplaatst. Vanaf dat moment deed het Middelburgse stadsbestuur jaarlijkse betalingen aan de conservator. De stapel verbleef in Middelburg tot 1506 en werd toen wederom verplaatst, ditmaal naar Veere.⁷⁵ Dit stapelcontract was echter niet definitief. Zo kreeg de conservator aanvankelijk geen bevel om de handel te beperken tot slechts één haven. Onderhandelingen met betrekking tot de privileges van de handelaren namen wel toe, met strikte regulering.⁷⁶ Dit gaf Middelburg de kans om nog steeds contact te zoeken met de Schotse handelaren, in de hoop een definitief contract te krijgen. Het belang van de stapel komt bijvoorbeeld naar voren uit een brief van Maximiliaan van Bourgondië, de heer van Veere, aan Karel V. Als de vrede in 1550 nadert, verzoekt Maximiliaan de keizer om tijdens de vredesonderhandelingen met Schotland de stapel niet te verplaatsen. Dit zou volgens hem de gehele ondergang van Veere betekenen.⁷⁷

---

⁷² S. Ogilvie, *Institutions and European trade: merchant guilds, 1000–1800* (Cambridge 2011) 171-172.

⁷³ Yair, *An account of the Scotch trade*, 97-98.

⁷⁴ M. P. Roosenboom, *The Scottish staple in the Netherlands, an account of the trade relations between Scotland and the low countries from 1292 till 1676; with a calendar of illustrative documents* (Toronto 1910) 30-31. De rol van een conservator, die na 1503 prominenter aanwezig zal zijn, was om de privileges van Schotse handelaren te beschermen en hierover te onderhandelen met de (potentiële) stapelstad.

⁷⁵ J. Davidson en A. Gray, *The Scottish staple at Veere; a study in the economic history of Scotland* (Londen 1909) 135-136.

⁷⁶ Yair, *An account of the Scotch trade*, 97-98.

⁷⁷ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel met Engeland, Schotland en Ierland, 1150-1585* II. J.G. Smit ed. (Den Haag 1928-1950) 718-719, documentnummer 855.

Hoofdstuk 2. Stedelijke diplomatie op internationaal niveau

Het eerste diplomatieke niveau waar we ons op zullen richten, heeft betrekking op de diplomatieke contacten van Middelburg en Veere op internationaal gebied. Er zal specifiek worden ingegaan op het gebruik van diplomatieke middelen bij deze internationale contacten. Zoals in de inleiding aangegeven, wordt hierbij gebruik gemaakt van Jeremy Blacks definitie van diplomatie. De wijzen waarop de steden probeerden het stapelrecht te verkrijgen en dus diplomatieke middelen in te zetten, zijn geselecteerd op basis van de diplomatieke functies van informatieverzameling, representatie van de stad en haar belangen, en onderhandelingen over het stapelcontract. Het gaat hierbij niet alleen om de contacten met buitenlandse hoven. Kleinschaligere contacten met minder invloedrijke personen zullen eveneens aan bod komen. Dit is immers verbonden met het feit dat de twee Zeeuwse steden als onderdanen van de keizer geen grote internationale invloed hebben gehad. De heren van Veere hadden in de voorgaande eeuwen contacten met buitenlandse vorsten gelegd⁷⁸, maar Veere was als vazalstad geen autonome macht.

Er staan meerdere vragen in dit hoofdstuk centraal. Allereerst is het interessant om te zien hoe succesvol deze diplomatieke middelen waren om de handelsbelangen te beschermen, binnen het kader van de groeiende soevereine machtsconsolidatie van de Habsburgse vorsten. Hoelang blijven Middelburg en Veere actief op het internationale niveau en op welke manier – en van welke partijen – ondervonden zij weerstand? Welke verschillen en overeenkomsten zijn er tussen de twee steden te vinden?

2.1. Gezantschappen

De nieuwe diplomatieke geschiedenis bekritiseert onder andere Mattingly's en Andersons strikte definitie van moderne diplomatie. Het sturen van stedelijke gezantschappen is een goed voorbeeld van de beperkingen van deze theorie. Anderson stelt dat allerlei groepen mensen, zelfs handelaren, in de Middeleeuwen een afgezant naar een vorst konden sturen. Hij definieert deze afgezanten als 'procurators' – 'essentially a representative empowered on behalf of his principal' – en ziet hen als onderdeel van de premoderne diplomatie.⁷⁹ Middelburg en Veere beschikken tussen 1508 en 1550 inderdaad niet over een vaste ambassadeur. Dit betekent echter niet dat er helemaal geen sprake was van het gebruik van diplomatieke gezantschappen in grensoverschrijdende, internationale context.

Het eerste internationale contact aan het begin van de periode 1508 tot 1516 is tussen Middelburg en Jacobus IV van Schotland. Er waren halverwege 1507 al onderhandelingen gestart over de vestiging van de stapelmarkt binnen de Middelburgse stadsmuren. Augustijn Caminada, een pensionaris in dienst van Middelburg, zoekt als afgevaardigde contact met Jacobus IV. Hij verblijft tot 1508 in Schotland.⁸⁰ Uit de stadsrekeningen van Middelburg blijkt dat hij meerdere brieven van het stadsbestuur meenam naar Schotland.⁸¹ Al voor het uitbreken van de oorlog van de Liga van Kamerijk verlopen de onderhandelingen met Jacobus IV stroef. Zo blijkt uit een brief van Jacobus' secretaris Patrick Paniter dat Caminada gefrustreerd is omdat hij tweemaal een vergeefse reis heeft gemaakt en dat hij slecht werd ontvangen door het Schotse hof.⁸² In dezelfde brief wordt vermeld dat de tegenpartij wel succes heeft gehad. Al wordt deze partij niet gespecificeerd, dit zal waarschijnlijk Veere zijn geweest. Anna van Borsele, de vrouw van Veere, bedankt namelijk in 1509 Jacobus IV voor zijn welwillende gehoor, dat hij aan haar afgezanten heeft verleend. Jacobus IV spreekt in zijn

⁷⁸ Sicking, 'Ten faveure van Veere en de vorst', 28.

⁷⁹ Anderson, *The rise of modern diplomacy*, 4.

⁸⁰ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 139, documentnummers 142, 195 en 203. Caminada was al een jaar eerder, op 22 december 1506, naar Schotland gestuurd om met Schotse steden samen te werken en de onderhandelingen met Jacobus voor te bereiden. In 1507 zet hij de onderhandelingen voort.

⁸¹ *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg in den landsheerlijke tijd* II. W. S. Unger ed. (Den Haag 1926) 423 en 428.

⁸² *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 149-150, documentnummer 213.

antwoord zijn genegenheid uit over Anna en haar afgezant, Hendrik van Borssele.⁸³ Uit *Accounts of the Lord High Treasurer* blijkt dat Hendrik van Borssele een vergoeding kreeg voor enkele onkosten die hij tijdens zijn reis had gemaakt.⁸⁴ Tussen 1507 en 1510 heeft hij meerdere bezoeken gebracht aan Schotland. In tegenstelling tot Caminada lijkt hij een goede band met de Schotse koning te hebben: de zoon Hendrik van Borssele woont in Schotland en wordt in *Accounts of the Lord High Treasurer of Scotland* genoemd als een ambtenaar van Jacobus IV. Van het Schotse hof ontvangt de zoon onder andere geld voor kleding.⁸⁵ Jacobus IV benoemt Hendrik van Borssele in 1510 tot conservator van de privilegiën van de Schotse natie.⁸⁶ Dat Schotland en Veere deze goede relatie weten te behouden, wordt bevestigd in een brief aan kardinaal Thomas Wolsey. Adolf van Bourgondië, de heer van Veere, schijnt in 1520 goed op de hoogte te zijn van de politieke situatie in Schotland en de contacten met de regent John Stewart. Thomas Spinelly, Hendrik VIII's afgezant in de Nederlanden, beschrijft zijn gesprek met Adolf van Bourgondië: '[...] and [Spinelly] has since spoken with the Admiral his son-in-law, who, by reason of his lordship of Camfere, knows a great deal about the Scotch, and assures him that Albany's party have sent to France to require his presence, or else another governor will be chosen, and the French king lose all his friends.'⁸⁷

Middelburg stuurt in 1510 nog twee afgezanten naar Schotland. Het stadsbestuur geeft hen 4.000 gulden mee en geeft de afgezanten toestemming om dit tot maximaal 6.000 gulden te verhogen als zij hun doel – het stapelcontract – kunnen bereiken.⁸⁸ Uit het bronnenmateriaal blijkt dat dit geen effect heeft gehad: 1510 wordt opgevolgd door enkele jaren zonder evidente gezantschappen, verdragen of onderhandelingen. Dit kan deels te maken hebben met het succes van Veere en de tegenslagen van Caminada's eerdere onderhandelingen. Op internationaal gebied zijn de conflicten tussen het Habsburgse rijk, Frankrijk, Engeland en Schotland intussen in volle gang. Hendrik VIII sluit zich in 1511 op aandringen van paus Julius II en Margaretha van Oostenrijk aan bij de Heilige Liga. Twee jaar later zijn Engeland en Schotland eveneens verwickeld in een oorlog. Toch lijkt de afwezigheid van Middelburg op internationale niveau voornamelijk te maken te hebben eigen stedelijke problemen. Een betere verklaring voor de afname van contacten met het Schotse hof kan het burgemeesterschap van Jacob van Domburg zijn, die de Schotse contacten ondermijnde in het voordeel van Veere. Hier zal dieper op ingegaan worden in hoofdstuk 4. Eind 1516, als Van Domburg de stad heeft verlaten, hernieuwt Middelburg de contacten met Schotland.

In de periode van 1521 tot 1526 zien we voornamelijk diplomatieke activiteiten die ondernomen worden door Middelburg. Veere lijkt een zelfverzekerde positie ten opzichte van haar rol als stapelstad aangenomen te hebben. Dit wordt bijvoorbeeld duidelijk in een brief van Middelburg aan Paniter uit 1518, waarin de stad zich beklagt over de houding van Veere: 'The people of Vere boast of having had the Scotch stationed among them for ten years.'⁸⁹ Deze houding blijkt niet terecht te zijn: op 10 oktober 1522 belooft Jacobus V twee gezanten naar Zeeland te sturen

⁸³ Ibidem, 159, documentnummer 231. Hendrik Paulusz van Borssele, ook wel Heinrijc van Borselen in de bronnen genoemd, wordt kort besproken door A. van Steensel in *Edelen in Zeeland: Macht, rijkdom en status in een laatmiddeleeuwse samenleving* (Hilversum 2010) 182, voetnoot 139. Hij oefende tot 1526 het baljuwsambt uit en werd hierna opgevolgd door zijn zoon Hendrik Hendriksz.

⁸⁴ *Accounts of the Lord High Treasurer of Scotland volume IV. A.D. 1507-1513*. J. B. Paul ed. (Edinburgh 1902) 73 en 77.

⁸⁵ *Accounts of the Lord High Treasurer of Scotland*. Paul, 73, 77, 245, 246 en 369.

⁸⁶ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 173, documentnummer 242.

⁸⁷ 'Appendix' in: *Letters and papers, foreign and domestic, Henry VIII, volume 3, 1519-1523*. J. S. Brewer, ed. (Londen 1867) 1561-1586, documentnummer 14, geraadpleegd op 21 april 2015 via <http://www.british-history.ac.uk/letters-papers-hen8/vol3/pp1561-1586>.

⁸⁸ Davidson en Gray, *The Scottish staple at Veere*, 149.

⁸⁹ 'Henry VIII: August 1518' in: *Letters and papers, foreign and domestic, Henry VIII, volume 2, 1515-1518*. J. S. Brewer ed. (Londen 1864) 1343-1356, documentnummer 4386, geraadpleegd op 10 maart 2015 via <http://www.british-history.ac.uk/letters-papers-hen8/vol2>.

om een overeenkomst te sluiten betreffende de plaatsing van de stapel in Middelburg.⁹⁰ De stad belooft de Schotse koning 2666 pond, 12 schelling en 2 penning te betalen in ruil voor de stapel.⁹¹ Wat hier interessant aan is, is dat deze pogingen plaatsvinden in de periode waarin het handelsverbod wordt opgelegd. Karel V maakt 21 juni 1522 in een brief aan de Zeeuwse steden bekend dat hij in het kader van de Italiaanse oorlog van 1521 een nieuw vriendschapsverbond met Engeland heeft gesloten en dat wederzijdse vijanden geweerd moeten worden uit hun grondgebieden. Binnen twintig dagen moeten de Schotten uit de Nederlanden vertrekken en de handel met Schotland moet afgebroken worden.⁹² Het stadsbestuur van Middelburg laat zich er echter niet van weerhouden om zelf gezantschappen naar Schotland te sturen. Dit gebeurt als in 1524 het stapelverdrag met Schotland onverwacht wordt ingetrokken. Het Schotse hof meent dat alle besluiten van de Jacobus V, die ten tijde van het stapelcontract een minderjarige was, herroepen moeten worden. Het verdrag van 1522 was met de regent John Stewart gesloten, niet de Schotse koning.⁹³

Erasmus Corneliszone, een pensionaris, en Simon Adriaenszone, een burger uit Poppendamme, krijgen van Margaretha van Oostenrijk toestemming om met de Schotten te onderhandelen en het verdrag opnieuw te laten ratificeren. Middelburg verzoekt Jacobus V de afgezanten welwillend te ontvangen.⁹⁴ Wegens ongespecificeerde redenen bevindt het gezantschap zich echter in 1525 in Engeland. De afgezanten zoeken contact met Lodewijk van Vlaanderen, de heer van Praet, de keizerlijke ambassadeur te Londen, die op dat moment de vredesonderhandelingen tussen Schotland en Engeland bijwoont. De afgezanten wijzen op de hernieuwde oorlog tussen Engeland en Schotland, die volgens Van Vlaanderen nog wel een maand kan duren. Dit kan de reden zijn waarom het gezantschap niet is aangekomen in Schotland of het land heeft moeten verlaten. De afgezanten daarom contact met Robert Cockburn, de bisschop van Dunkeld en de Schotse gezant in Londen, en weten zijn steun te verwerven om een vrijgeleide voor Schotland aan te vragen in Londen. Lodewijk van Vlaanderen steunt hen eveneens. Al weigert Hendrik VIII Corneliszone en Adriaenszone een vrijgeleide te verstrekken voor hun doorreis naar Schotland, Middelburg verzoekt de afgezanten de reis met behulp van Cockburn toch te vervolgen.⁹⁵ In de tussentijd pogen de gezanten zich te mengen in de vredesonderhandelingen ‘omme aldaer te sollicitere in de affairen van den Scotten.’⁹⁶ Het belang van Middelburgs interventie bij deze onderhandelingen komt naar voren uit de Middelburgse uitgaven van augustus 1524 tot juli 1525. Hieruit blijkt dat de burgemeester van Middelburg, Jan Jan Laurenszone, zich bij de afgezanten in Londen heeft gevoegd ‘omne te sollicitere omne te vercrighen de Scotsche nacie binnen Middelburch’.⁹⁷ Desondanks slagen de afgezanten van Middelburg er niet in een vrijgeleide voor Schotland te verkrijgen. Pas als er vrede is, kunnen zij naar Schotland reizen. Middelburg bevestigt dit in een brief aan Cockburn, waarin het stadsbestuur schrijft dat het gezantschap de opdracht niet kan uitvoeren.⁹⁸ Pieter Remijn en Cornelis Bartelszone worden na de Engels-Schotse vrede direct naar het Schotse hof gestuurd.⁹⁹ Middelburg draagt hen op desnoods met ‘bedreiging van dwang’ aan te dringen bij de Schotse regering om de stapel officieel in hun stad te vestigen. Dit is een idee dat de afgezanten beamen: ze

⁹⁰ *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg in den landsheerlijke tijd* III. W. S. Unger (Den Haag 1931) 304, documentnummers 492, 493 en 305.

⁹¹ *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg* II. Unger, 17, documentnummer 50 en 636, documentnummer 457. De stad krijgt toestemming van Karel V om de accijnzen op wijn en bier te verhogen en nieuwe accijnzen te heffen op gemaal, lakens en dergelijke, om het beloofde bedrag aan Jacobus V te kunnen betalen.

⁹² *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 289-290, documentnummer 380.

⁹³ *Ibidem*, 325, documentnummer 505.

⁹⁴ *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg* II. Unger, 314, documentnummers 414 en 415.

⁹⁵ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 326-327, documentnummer 426. In 1525 zijn tevens de vredesonderhandelingen tussen Karel V en Frans I van start gegaan, na de keizerlijke overwinning in Pavia.

⁹⁶ *Ibidem*, 326-427, documentnummers 333, 426 en 432.

⁹⁷ *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg* III. Unger, 454.

⁹⁸ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 333, documentnummer 432.

⁹⁹ Davidson en Gray, *The Scottish staple at Veere*, 154.

achten het beter om de Schotten te dwingen Middelburg te bezoeken.¹⁰⁰ Het gewenste effect hiervan blijft echter uit, aangezien er nog geen vrede gesloten is tussen het Habsburgse Rijk en Schotland. Desalniettemin waarschuwen de gezanten het stadsbestuur dat Adolf van Bourgondië wel onderhandelingen heeft hervat met Jacobus V.¹⁰¹

In de laatste periode, van 1542 tot 1550, hebben we te maken met een nieuwe Habsburg-Schotse oorlog. Maar nog belangrijker in relatie tot de onderhandelingen tussen de Zeeuwse steden en Schotland: Veere wordt in 1541 officieel de stapelplaats van Schotse goederen.¹⁰² Toch maakt dit geen einde aan de pogingen van Middelburg om de stapel terug te winnen. Dat Middelburg ondanks de oorlog wederom contact zoekt met Schotland wordt duidelijk uit een brief van Lenaert van der Lisse en Adriaen de Proost uit 1545. Ze vertellen het stadsbestuur dat Lambert de Briarde, de president van de Grote Raad van Mechelen, Middelburg afraadt veel geld te steken in de bemiddelingen met Schotland, omdat dit 'naar de meening van dezen den keizer zeer onaangenaam zou zijn'. Karel V verbiedt daarnaast in 1545 de handel met Schotland opnieuw¹⁰³ en de hernieuwde oorlog met Schotland brengt een toename van kaapvaart in het Kanaal met zich mee, die Middelburgse handelaren en vissers zwaar benadeelt. De groeiende vijandelijkheden op zee evenals de coalitie met Engeland leiden ertoe dat Schotse goederen en schepen in de Nederlanden in beslag worden genomen en Schotse handelaren het grondgebied moeten verlaten. De bescherming van de handel met Schotland komt hier haaks op te staan.¹⁰⁴ De vernieuwde oorlog met Schotland en de mislukte onderhandelingen van 1525 lijken in deze periode hun tol te heffen. Middelburg stuurt van 1545 tot 1550 geen gezantschappen naar het buitenland. Ook Veere houdt zich stil op internationaal niveau. Als admiraal is de heer van Veere verplicht zich aan zijn verantwoordelijkheden te houden, vooral nu de oorlog met Schotland is uitgebroken.¹⁰⁵

2.2. Tussenpersonen

Er zijn echter beperkingen verbonden aan het gebruik van gezantschappen, die immers niet maandelijks uitgezonden konden worden wegens de lange reistijd, gevaren onderweg en hoge, vaak persoonlijke, kosten die eraan verbonden waren. Bovendien was er geen sprake van een vaste positie als afgezant, maar waren het mannen die al andere posities vervulden.¹⁰⁶ Kortom, het gebruik van gezantschappen als diplomatiek middel kon niet altijd effectief zijn. Dit brengt ons bij het tweede diplomatieke middel dat Middelburg en Veere op internationaal gebied inzetten, namelijk het gebruik van tussenpersonen¹⁰⁷. Hiermee wordt bedoeld dat individuele personen, die geen burger van de stad waren, werden ingezet om namens de stad informatie over recente ontwikkelingen te verstrekken of te bemiddelen bij onderhandelingen en het leggen van buitenlandse contacten, zodat de steden zelf geen delegatie naar het buitenland hoefden te sturen. Daarnaast konden ze gebruik maken van de sociale en politieke netwerken die hun tussenpersonen zelf onderhielden.

¹⁰⁰ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 348, documentnummer 455; en 351, documentnummer 465; en *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg* III. Unger, 458. Volgens de stadsrekeningen overlijdt Pieter Remijn op 31 mei 1526, waarop Erasmus Corneliszone naar Schotland reist om het gezantschap te versterken.

¹⁰¹ *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg* III. Unger, 331, documentnummer 511.

¹⁰² Davidson en Gray, *The Scottish staple at Veere*, 167.

¹⁰³ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 561, documentnummer 712.

¹⁰⁴ T.W. Fulton, *The sovereignty of the sea: an historical account of the claims of England to the dominion of the British seas, and of the evolution of the territorial waters: with special reference to the rights of the fishing and the naval salute* (New Jersey 1911) 78; en Murdoch, *The terror of the seas*, 47-48.

¹⁰⁵ Sicking, 'Ten faveure van Veere en de vorst', 48.

¹⁰⁶ Anderson, *The rise of modern diplomacy*, 32.

¹⁰⁷ Er is geen sprake van een officiële term voor deze personen in de onderzochte bronnen, waardoor de besproken personen in dit onderzoek als tussenpersoon worden gedefinieerd als zij de steden als derde partij voorzagen van steun op diplomatiek gebied.

De eerste vermelding van een tussenpersoon is te vinden in een brief uit 1508, waarin Middelburg Alexander Lauder, de proost van Edinburgh, herinnert aan eerdere correspondenties met betrekking tot de stapel. Wanneer deze correspondenties hebben plaatsvonden, wordt niet gespecificeerd. Wel geeft het stadsbestuur aan dat Augustijn Caminada, die op dat moment al twee keer naar Schotland is afgereisd, heeft gesproken over de goedgezindheid van het Schotse prelaat tegenover Middelburg.¹⁰⁸ Lauder lijkt een invloedrijke contactpersoon voor Middelburg te zijn: hij is tijdens de correspondenties lid van het Schotse parlement.¹⁰⁹ Het is niet duidelijk wat hij precies voor het stadsbestuur deed – en wat er precies tijdens de eerdere correspondenties besproken is – en hij wordt verder niet in de Zeeuwse bronnen genoemd. Dit zal voornamelijk te maken hebben met het feit dat hij al in 1513 overleed tijdens de slag bij Flodden.¹¹⁰

Dat de Middelburgse onderhandelingen rond 1509 nog geen effect hebben gehad, bevestigt het stadsbestuur zelf in een brief aan Patrick Paniter in 1509.¹¹¹ Paniter is voor Middelburg een grote bron van informatie: als secretaris van Jacobus IV houdt hij het stadsbestuur concreet op de hoogte van de nieuwste ontwikkelingen. Zijn voorkeur voor Middelburg laat hij blijken in een brief aan de stad. Hij schrijft dat hij belangen hecht aan de onderhandelingen van Middelburg ‘as though he were their townsman’. Daarnaast adviseert hij de stad niet enkel beloftes te maken: ‘The Senate must fall to acts, not words’.¹¹² In de brief uit 1509 verzoekt het stadsbestuur Paniter samen te werken met de Schot Robert Barton, die naar Schotland wordt gestuurd om de onderhandelingen voort te zetten.¹¹³ Het is interessant dat deze Robert Barton door het stadsbestuur wordt ingezet tijdens de onderhandelingen. Hij wordt in *The Terror of the Seas?* aangeduid als ‘privateer’.¹¹⁴ Margaretha van Oostenrijk beschrijft Barton en zijn gezelschap in een brief uit 1512 als ‘escochors et autres pirates de mer du quartier d’Escoce’ en draagt ze de rentmeester van de Westerschelde op om hem gevangen te nemen mocht hij in Zeeland gezien worden.¹¹⁵ In 1507 ontving Barton een kaperbrief van Jacobus IV¹¹⁶ en rond 1522 en 1523 zou hij betrokken zijn geweest bij aanvallen op Engelse schepen bij Leith.¹¹⁷ Middelburg lijkt zich echter niks van zijn positie als kaper aan te trekken. In de stadsrekeningen staat genoteerd dat hij in 1509 drie kannen wijn als geschenk krijgt, waarbij hij wordt aangeduid als ‘een van den principalen coopluiden van Scotland’.¹¹⁸ Barton vervult zowel de rol van informatieverzamelaar als bemiddelaar voor het stadsbestuur. Zo laat hij de stad in 1509 weten dat Jacobus IV nog geen vaste stapelplaats voor zijn onderdanen had aangewezen, waarop Middelburg besluit opnieuw te gaan onderhandelen, via Barton en Paniter.¹¹⁹ Barton verblijft in 1509 in Middelburg.¹²⁰

De inzet van Paniter en Barton lijkt uiteindelijk geen direct effect te hebben: na 1510 neemt de aanwezigheid van Middelburg op internationaal gebied af. Er worden tot 1516 geen gezantschappen verstuurd. Maar al zijn er geen verdere pogingen ondernomen door het stadsbestuur om zelf contact met Schotland te zoeken, op een lager niveau wordt er nog steeds onderhandeld. Zo zijn Jan Stevenszone, een burger van Middelburg, en Willem Wit, een handelaar en

¹⁰⁸ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 150, documentnummer 214.

¹⁰⁹ R. Pitcairn, *Criminal trials in Scotland, 1488-1596, volume 1* (Edinburg 1833) 88.

¹¹⁰ W. Chambers, *A History of Peeblesshire* (Edinburg 1864) 454.

¹¹¹ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 1485-1558, 170, documentnummer 238.

¹¹² ‘Henry VIII: December 1510’ in: *Letters and papers, foreign and domestic, Henry VIII, volume 1. 1509-1514*. J. S. Brewer ed. (Londen 1920) 360-369, documentnummer 662, geraadpleegd op 8 mei 2015 via <http://www.british-history.ac.uk/letters-papers-hen8/vol1>.

¹¹³ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 170, documentnummer 238

¹¹⁴ Murdoch, *The terror of the seas*, 37, 89, 94 en 97.

¹¹⁵ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 180, documentnummer 254.

¹¹⁶ E. P. Statham, *Privateers and privateering*. Cambridge Library Collection - Naval and Military History (Cambridge 2011) 19-20.

¹¹⁷ Murdoch, *The terror of the seas*, 37.

¹¹⁸ *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg* III. Unger, 429.

¹¹⁹ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 171, documentnummer 239.

¹²⁰ *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg* II. Unger, 429.

kaper uit Dundee, vanaf 1512 actief bezig geweest met de stapelkwestie.¹²¹ Jan Stevenszone lijkt de contacten met de Schotse handelaren in Zeeland te leggen. Uit de stadsrekeningen van 1512 blijkt dat in het huis van Stevenszone wijn wordt geschonken aan Schotse handelaren.¹²² Hij onderhoudt het contact met Willem Wit en schrijft namens hem aan het Middelburgse stadsbestuur.¹²³ Tussen augustus 1512 en oktober 1515 verstrekt Stevenszone informatie aan het stadsbestuur over de houding van het Schotse hof met betrekking tot de plaatsing van de stapel.¹²⁴ Het is mogelijk dat Stevenszone een Schotse burger van Middelburg is: in *Bronnen tot de handel met Engeland, Schotland en Ierland* wordt in een voetnoot gesuggereerd dat hij tot een groep invloedrijke Schotten behoorde die zich inzetten voor het stapelrecht in Middelburg en in 1538 wordt er in deze bronneneditie naar 'Jems Stevensz., Scotsman, te Vere' verwezen.¹²⁵ Als Karel V in 1525 vrijgeleideschenkt aan dertien Schotse schepen, verwijst hij bovendien naar het verzoek van onder andere de Middelburgse burger 'Jehan Stevenszone'.¹²⁶

Willem Wit onderhoudt ook direct contact met het Middelburgse stadsbestuur. Hij wordt voor het eerst in het bronnenmateriaal genoemd als Jacobus IV na 1510 een brief naar Middelburg stuurt. Jacobus IV heeft gehoord over de Middelburgse contacten met Andrew Stewart, bisschop van Caithness en penningmeester van de Schotse koning¹²⁷, en geeft Willem Wit de taak het stadsbestuur te informeren dat er over een mogelijk stapelcontract onderhandeld wordt in Schotland.¹²⁸ Willem Wit heeft in 1516 nog steeds contact met Middelburg. Dit blijkt als Stevenszone namens Wit het stadsbestuur eraan herinnert dat Wit een brief van de Schotse koning had meegenomen en hierover gesproken had met de Middelburgse burgemeesters. Wit stelt voor dat hij brieven met zich meeneemt naar Andrew Stewart, opdat de bisschop deze brieven aan de Schotse koning en zijn raad kan tonen.¹²⁹ In een latere brief aan een onbenoemd persoon, naar alle waarschijnlijkheid Wit, meldt het stadsbestuur dat het inderdaad contact heeft gelegd met Andrew Stewart en dat de onderhandelingen zijn begonnen.¹³⁰

In dezelfde periode zet het stadsbestuur nog een kaper in om contacten te leggen in Schotland. Ditmaal wordt David Falconer - door Murdoch in één adem met Barton als kaper genoemd - naar Schotland gestuurd om onderhandelingen te beginnen met de aartsbisschop van St. Andrews, Andrew Foreman – tevens een Schotse diplomaat in Italië en aartsbisschop van Bourges geweest¹³¹ – en James Beaton, de bisschop van Glasgow. Het Middelburgse stadsbestuur vraagt Foreman en Beaton om hun invloed te gebruiken en Schotse kooplieden te overtuigen naar Middelburg te reizen in plaats van Veere.¹³² De stad stelt daarnaast een nieuw voorstel op van de beoogde privileges die Schotse handelaren in hun stad kunnen krijgen.¹³³ Er is geen duidelijk bewijs

¹²¹ Dit zijn Nederlandse vertalingen van de namen zoals ze in *Bronnen tot de geschiedenis van den handel met Engeland, Schotland en Ierland* worden gebruikt. Omdat ik deze personen verder niet ben tegengekomen in Engelse of Schotse bronnen, zal ik ze zo laten staan, om een verkeerde aanname van hun echte namen te voorkomen. Willem Wit wordt tevens in de bronneneditie als Willelmus Quhit en William Quhit aangeduid.

¹²² *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg II*. Unger, 222, voetnoot 1.

¹²³ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel II*. Smit, 234-235, documentnummer 309.

¹²⁴ *Ibidem*, 222, documentnummer 290.

¹²⁵ *Ibidem*, 234, voetnoot 1; en 440, documentnummer 564.

¹²⁶ *Ibidem*, 338, documentnummer 439.

¹²⁷ J. Dowden en T. J. Maitland, *Bishops of Scotland: being notes on the lives of all the bishops, under each of the sees, prior to the reformation* (California 1912) 248.

¹²⁸ 'Henry VIII: December 1510' in: *Letters and papers, foreign and domestic, Henry VIII, volume 1*. Brewer, 360-369, documentnummer 661.

¹²⁹ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel II*. Smit, 234-235, documentnummer 309. De datering van de brief is 1516. Op dat moment was de minderjarige James V koning van Schotland. De brief van de koning die besproken wordt, zal van de regent John Stewart zijn geweest.

¹³⁰ *Ibidem*, 235, documentnummer 310.

¹³¹ Dowden en Maitland, *Bishops of Scotland*, 38, 39 en 166.

¹³² *Bronnen tot de geschiedenis van den handel II*. Smit, 240, documentnummer 319.

¹³³ *Ibidem*, 223, documentnummer 291. In documentnummer 302 worden de onderhandelingen met betrekking tot deze privileges voortgezet.

te vinden dat al deze tussenpersonen betaald werden door Middelburg, maar er kan zeker van uit gegaan worden dan hun activiteiten vergoed werden. Stevenszone wordt wel in de Middelburgse stadsrekeningen genoemd: zijn twee betalingen te vinden, één voor zijn ontvangst van Schotse afgezanten in zijn huis en één voor zijn bezoek aan de conservator van de Schotse privileges in Bergen-op-Zoom. Hij ontvangt respectievelijk 2 pond en 2 schellingen groot - dit moet hij met een medeburger delen - en 13 pond en 15 schellingen groot.¹³⁴

Toch, evenals bij de gezantschappen, lijken de pogingen van het stadsbestuur benadeeld te worden door de invloed van de burgemeester Jacob van Domburg, dat besproken zal worden in hoofdstuk 4. Zo blijkt uit de brief die Stevenszone aan het stadsbestuur in 1516 geeft dat Willem Wit nog steeds op een reactie aan de Schotse koning wacht: '[...] ende boven al van noode es, dat hy eenich erkelyck bewijs brenghe van der stadt [Middelburg], by denwelken dattet blyke, dat de stadt des conicx brief ontfanghen heft ende dat 't geene, dat Willem [Wit] solliciteert, uuyter name is van der stadt, zoe heft hy my [Stevenszone] nu ghesonden om desen brief te begheren, zonder welcken brief hy gheen dueght meer weet te doene. In dit stucke begert daeromme Jan Stevenzone vorseit uwer, mijn heren, antworten.'¹³⁵ Dit kan verklaren waarom Stevenszone als tussenpersoon handelt, in plaats van een lid van het stadsbestuur. Omdat er geen eensgezinde inzet van het stadsbestuur was om te onderhandelen over de stapel, kan dit als gevolg hebben gehad dat we daarom vooral te maken hebben met kleine particuliere ondernemingen, met minimale invloed van het stadsbestuur zelf. De stedelijke diplomatie wordt als het ware van binnenuit gesaboteerd. Wat eveneens opvalt, is dat Veere geen deel uitmaakt van deze diplomatieke ondernemingen. Dit kan, zoals al eerder aangegeven, te maken hebben met het feit dat de stad simpelweg al directe contacten met de Schotse koning had en geen belang had bij het inzetten van andere personen.

Tussen 1521 en 1526 vinden de meeste onderhandelingen tussen Middelburg en Schotland over de stapel plaats. In 1522 ontvangt Middelburg twee Schotse afgezanten, James Cottis en Alexander Muer. Met hen wordt het stapelverdrag gesloten dat twee jaar later ongeldig verklaard zal worden door Jacobus V. Cottis wordt eerder in het bronnenmateriaal, rond 1517, genoemd als de secretaris van de bisschop van Glasgow. Hij heeft in deze periode contact met Jan Stevenszone.¹³⁶ Ook worden Cottis en Muer in 1525 door de nieuwe bisschop, Gavin Dunbar, aanbeloven in een brief aan Middelburg, waarin Dunbar belooft dat hij met de twee mannen zal samenwerken om de Middelburgse belangen te bevorderen in Schotland.¹³⁷ Aan het einde van de periode verzoekt Middelburg Dunbar en Cottis om enkele wensen van het bestuur toe te lichten bij Jacobus V.¹³⁸ De goedgezinde houding van de bisschoppen van Glasgow en Cottis toont aan dat de bemiddeling door Paniter en Falconer succesvol is geweest. Cottis stelt zich zeer behulpzaam op tegenover het stadsbestuur van Middelburg. Zo biedt hij in 1523 aan met Schotse handelaren mee te reizen, zodat de schippers en kooplieden niet buiten hem om verslag kunnen doen van hun reis en verblijf in Middelburg.¹³⁹ Op dit moment is het handelsverbod al door Karel V aan de steden opgelegd. Cottis ontvangt voor zijn werk een 'considerable sum of money, several magificent pieces of apparel'.¹⁴⁰ Ook Alexander Muer, die zich als conservator van de Schotse natie tevens inzet voor de belangen van Middelburg, wordt betaald voor zijn verdiensten. Zelf benadrukt hij meerdere keren in zijn brieven aan het stadsbestuur de kosten die hij in 1523 heeft gemaakt in het belang van de stad. Hij waarschuwt het bestuur dat er eveneens lieden in Schotland zijn die het verdrag met Middelburg vernietigd willen zien.¹⁴¹ Het stadsbestuur vergoed deze kosten naar alle waarschijnlijkheid, want een

¹³⁴ *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg II*. Unger, 444 en 453.

¹³⁵ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel II*. Smit, 234-235, documentnummer 309.

¹³⁶ *Ibidem*, 242-243, documentnummer 322.

¹³⁷ *Ibidem*, 342, documentnummer 445.

¹³⁸ *Ibidem*, 338-339, documentnummer 440.

¹³⁹ *Ibidem*, 304, documentnummer 402.

¹⁴⁰ Roosenboom, *The Scottish staple in the Netherlands*, 38.

¹⁴¹ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel II*. Smit, 306, documentnummer 406.

jaar later belooft hij de Middelburgse belangen opnieuw te bevorderen aan het Schotse hof.¹⁴² Wederom worden de kosten ‘in recompense van zijne arbeid’ genoemd, ditmaal door de afgezanten Remijn en Janszone, die het bestuur aanraden hem een ongenoemd bedrag als beloning te schenken.¹⁴³ In 1526, na de terugtrekking van het handelsverdrag en de mislukte reis van Corneliszone en Adriaenszone naar Schotland, zoekt het stadsbestuur wederom contact met James Beaton, sinds 1522 aartsbisschop van St. Andrews.¹⁴⁴ Middelburg bedankt hem voor zijn inzet bij het onderhandelen over de stapel en verzoekt hem wederom de Middelburgse belangen te verdedigen bij John Stewart.¹⁴⁵

In de periode tussen 1542 en 1550 is er geen bewijs te vinden van het gebruik van tussenpersonen door de steden. Wederom zien we geen activiteit van Veere. Middelburg probeert wel nog eenmaal een bemiddelaar in dienst te stellen. Ondanks het feit dat na 1542 de stapel in Veere gevestigd is, maakt dit in tegenstelling tot de gezantschappen geen einde aan de Middelburgse pogingen om middels tussenpersonen hun belangen te bevechten. Edinburg stuurt eind 1544 een afgezant, Andrew Mombray, naar Karel V om de Schotse ambassadeur bij te staan. Middelburg wordt door Edinburg verzocht Mombray hiermee te ondersteunen. Middelburg maakt van deze gelegenheid meteen gebruik om met Mombray nieuwe onderhandelingen met Edinburg aan te gaan.¹⁴⁶ Dat Middelburg enkel Mombray benaderde, en niet de Schotse ambassadeur, heeft wellicht te maken met het feit dat Mombray zich tijdens een bijeenkomst van de Schotse burghs in 1541 positief opstelde tegenover Middelburg. Hij pleitte dat de stapel in Middelburg geplaatst moest worden.¹⁴⁷ De pogingen van Middelburg zijn echter niet succesvol en worden verder niet in de brieven van de stad genoemd. Dit kan deels te maken hebben gehad met het feit dat Mombray ook dagelijks contact heeft met Maximiliaan van Bourgondië, de heer van Veere. In 1545 verblijft hij bovendien in Veere.¹⁴⁸

2.3. Privileges en bescherming

Het laatste diplomatieke middel dat besproken zal worden, is niet zozeer een rol die personen kunnen vervullen, maar een houding van de steden die ook op diplomatiek gebied ingezet kan worden. Dit vindt plaats in de vorm van het verstrekken van privileges aan de Schotse handelaren en het bieden van bescherming. Dit diplomatieke middel heeft een representatieve functie en kan als een profilering van de steden op internationaal gebied dienen. Door zich zo positief mogelijk op te stellen tegenover Schotse handelaren – waarvan we voorbeelden gevonden hebben dat deze tevens kapers kunnen zijn – konden de steden het oordeel van de plaatsing van de stapel wellicht beïnvloeden, buiten de onderhandelingen om. De privileges en bescherming van handelaren konden immers als bewijs dienen dat de stad geschikt was als stapelplaats.

De algemene kaapvaart in het Kanaal nam na 1510 toe. Vrijwel meteen is er een voorbeeld te vinden waarin Veere Schotse kapers in bescherming neemt. Er wordt namelijk in deze periode door de Hanzesteden een klachtenlijst opgesteld waarin Veere beschuldigd wordt niet in te grijpen bij kaapvaart in eigen haven. De schippers van de Hanze die in 1510 door Schotten worden beroofd, ontvangen geen schadevergoeding van Veere, noch worden de Schotten gearresteerd.¹⁴⁹ Dit was een vaker voorkomend verschijnsel. In 1515 weigert Veere wederom een door Schotten gekaapt

¹⁴² Ibidem, 309, documentnummer 409.

¹⁴³ Ibidem, 315, documentnummer 416.

¹⁴⁴ Dowden en Maitland, *Bishops of Scotland*, 40.

¹⁴⁵ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 229-230, documentnummer 302; en *Inventaris van het oud-archief*. De Stoppelaar, nummer 1058.

¹⁴⁶ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 572, documentnummers 586, 731 en 744.

¹⁴⁷ ‘Extracts from the records: 1552’ in: J. D. Marwick ed., *Extracts from the records of the burgh of Edinburgh, 1528-1557* (Edinburg 1871) 162-175, voetnoot 1. Geraadpleegd op 9 mei 2015 via <http://www.british-history.ac.uk/edinburgh-burgh-records/1528-57/pp162-175>.

¹⁴⁸ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 632, documentnummer 767.

¹⁴⁹ Ibidem, 213, documentnummer 279.

Hamburgs schip tegen te houden. Daarbij stelt de stad zich negatiever op tegenover de beroofde handelaren. Als Hamburg een gemachtigde naar Arnemuiden stuurt om zelf de Schotse kapers te arresteren, wordt hij juist gevangengezet door de schout van Veere. Dit was op het verzoek van enkele Schotse handelaren die met de kapers waren meegevaren. Hun goederen waren door de Hamburgse afgezant in bezit genomen. Veere laat eveneens de kapers vrij.¹⁵⁰ Pas nadat de stad meer klachten vanuit Hamburg ontvangt, neemt Veere het gekaapte Hamburgse schip in beslag. Als Veere hierop aangesproken wordt, geeft de stad aan de Schotten en Hamburgers evengoed gezind te zijn, ondanks het tegenstrijdige bewijs. Veere stuurt een brief naar John Stewart, om relaas te doen van de gebeurtenis en om te bevestigen dat de Schotse onderdanen, ondanks het protest van Hamburg, vrijgelaten zijn.¹⁵¹

De steden richtten zich hiernaast op het aanbieden van aantrekkelijke handelsprivileges. Dat dit van belang is, wordt bevestigd door John Stewart in 1515, als hij aangeeft dat hij bij zijn beslissing prioriteit stelt aan de voordelen en vrijheden voor de handelaren.¹⁵² Middelburg stelt in 1523 de privileges voor de Schotse handelaren op, als tijdelijk is vastgesteld dat de stapel in deze stad wordt geplaatst. Hierbij worden enkele belangrijke punten genoemd. Zo zullen Schotse kooplieden niet worden gearresteerd wegens 'vreemde schulden' of overtredingen, tenzij het arrest geschiedt op bevel van de keizer. Daarnaast zal de stadsregering de Schotse goederen beschermen tegen kapers en andere boosdoeners. Ook belooft de stad steeds mee te werken aan het verbeteren van het gesloten verdrag indien de Schotten dit begeren, wat aangeeft hoe relevant de privileges voor de stapelkwestie zijn.¹⁵³ Dit zien we ook gebeuren als het verdrag ingetrokken wordt: de stad blijft de privileges aanpassen en nieuwe verdragen opstellen. Deze aanpak is op interstedelijk niveau succesvol geweest: in 1541 stemt de meerderheid van de Schotse burghs in Edinburg voor de plaatsing van de stapel in Middelburg.¹⁵⁴

Veere biedt soortgelijke privileges aan, maar richt zich explicieter op het verblijf van de handelaren. Maximiliaan van Bourgondië maakt in 1541 de lijst van privileges bekend, waarmee hij begint met de belofte dat elke Schotse handelaar een huis krijgt toegewezen in de stad. Daarnaast zal Veere de handelaren in bescherming nemen en voor gerechtigheid zorgen als de Schotten beroofd of aangevallen worden. Interessant is ook dat Maximiliaan aangeeft dat er in de haven direct plaats gemaakt zal worden voor Schotse handelsschepen door scheepvaarders en vissers – en als dit niet gebeurt, zal er streng gestraft worden.¹⁵⁵

Na 1542 zien we voor het eerst een groot conflict met betrekking tot de bescherming van de Schotse handelaren ontstaan. Als Karel V en Hendrik VIII een vriendschapsverbond sluiten waarbij wederzijdse vijanden toegang tot hun gebieden wordt geweigerd, neemt Maria van Schotland contact op met Maximiliaan van Bourgondië, met het verzoek of hij de Schotse kooplieden als vrienden wil behandelen. Maximiliaan vervult haar wens, tot frustratie van de Engelsen. Robert Layton, de Engelse gezant in de Nederlanden, dringt er bij Maria van Hongarije op aan dat de Schotten geweerd moeten worden. Begin 1544 beveelt Maria van Hongarije, op verzoek van Layton, dat alle Schotten in Veere gearresteerd moeten worden.¹⁵⁶ Dit bevel lijkt met tegenzin opgevolgd te worden door Maximiliaan van Bourgondië en hij wordt door Layton, in het bijzijn van Maria van Hongarije, ervan beschuldigd Schots gezind te zijn. Layton wijst hierbij ook naar de grote moeite die de heer van Veere had gedaan om de stapel in zijn stad te krijgen.¹⁵⁷ Uit de *Bronnen tot de handel*

¹⁵⁰ *Hanserecessen van 1471-1530*, 3, volume 6. D. Schäfer ed. (Leipzig 1881-1913) 767-768, documentnummer 700, § 22.

¹⁵¹ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 231-232.

¹⁵² *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg* III. Unger, 257, documentnummer 459.

¹⁵³ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 294, documentnummer 389.

¹⁵⁴ 'Extracts from the records: 1552' in: Marwick, *Extracts from the records of the burgh of Edinburgh*, 162-175, voetnoot 1.

¹⁵⁵ Transcript van het privilege is te vinden in Yair, *An account of the Scotch trade*, 111-117; en Roosenboom, *The Scottish staple in the Netherlands*, 61-64.

¹⁵⁶ Sicking, *Neptune and the Netherlands*, 331.

¹⁵⁷ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 559-560, voetnoot 1.

met Engeland, Schotland en Ierland blijkt dat Laytons beschuldiging niet misplaatst is: al volgt Maximiliaan van Bourgondië het bevel op¹⁵⁸, na 1546 is er weer een groei in de handel tussen Veere en Schotland. Deze handel is voornamelijk gebaseerd op vrijgeleidebrieven.¹⁵⁹ Ook wordt er een melding gedaan van zeven Schotse schepen in Veere op 18 april 1546.¹⁶⁰ Daarnaast deelt Maximiliaan persoonlijk een vrijgeleide uit aan Schotse oorlogsgevangenen, opdat zij veilig kunnen terugkeren naar Schotland.¹⁶¹

2.4. Conclusie

Middelburg en Veere zetten beide meerdere diplomatieke middelen in om hun handelsbelangen te behartigen in het buitenland. Er is wel een verschil tussen de twee steden te zien bij het toepassen van deze middelen. Middelburg is dominant in deze periode op diplomatiek gebied. De stad was immers de stapel in 1506 kwijtgeraakt aan Veere. De bemanning van de gezantschappen verschilt per stad. Middelburg stuurt doorgaans leden van de stadsraad of burgers. Veere stuurt een gezantschap met onder andere Hendrik van Borssele, de baljuw. De gezantschappen die we besproken hebben zijn tijdelijke ondernemingen. De mannen die naar het buitenland worden gestuurd, hebben al andere banen en keren hier na hun reis naar terug. Van deze groep stellen sommige personen zich maar een enkele keer op als afgezant en komen daarna niet meer voor in de bronnen met betrekking tot internationale relaties. Anderen, zoals Augustijn Caminada, Hendrik van Borssele en Erasmus Corneliszone, maken meerderen reizen. Toch zijn geen van deze mannen te definiëren als vaste ambassadeurs. De term ‘procurator’ is wellicht het meest toepasselijk. Voor een korte periode zijn deze personen vertegenwoordigers van hun stad in het buitenland, maar dit maakt geen deel uit van hun algemene taken. Ze onderhandelen met buitenlandse actoren en representeren hun respectievelijke steden in het buitenland. We zien dat door de gezantschappen en tussenpersonen waardevolle connecties voor Middelburg worden gelegd, die de stad extra invloed geeft aan het Schotse hof. Eveneens zien we, tussen 1521 en 1526, dat ten tijde van een handelsembargo Middelburg contact blijven onderhouden met tussenpersonen en afgezanten blijft sturen. Dit geeft het belang van deze twee diplomatieke middelen voor de stedelijke diplomatie op internationaal niveau aan – en laat eveneens zien dat Middelburg zich relatief autonoom opstelt in het buitenland, buiten de internationale politiek van de Habsburgse keizer om. Het gezantschap van 1525 wordt echter niet verstuurd voordat de regent Margaretha van Oostenrijk hier toestemming voor geeft. Het meeste succes lijken de tussenpersonen te hebben op het gebied van informatieverzameling. Middelburg laat zien dat het zelfs zonder permanente diplomaat mogelijk is om voor een lange tijd informatie te verzamelen. In de eerste twee periodes wordt het stadsbestuur nauwkeurig op de hoogte gehouden over de ontwikkelingen aan het Schotse hof en wanneer de vorst zich bezighoudt met de stapel. Hierdoor kan Middelburg goed inspelen op deze onderhandelingen.

Het gebruik van kapers als tussenpersonen door Middelburg is niet eerder expliciet aangekaart in literatuur over de Schotse stapel: Davidson en Gray verwijzen enkel naar Bartons gevangenschap in Veere in 1506, als reactie op klachten van Portugese handelaren¹⁶², en Roosenboom maakt er geen vermelding van. Er moet in dit geval echter wel een kanttekening worden gemaakt. Schotse kaartvaart was een particuliere activiteit: men moest zelf voor een schip

¹⁵⁸ Van Steensel, *Edelen in Zeeland*, 47.

¹⁵⁹ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 663, voetnoot 1.

¹⁶⁰ ‘Henry VIII: April 1546, 11-20’ in: *Letters and papers, foreign and domestic, Henry VIII, volume 21 part 1, January-August 1546*. J. Gairdner and R. H. Brodie, ed. (Londen 1908) 287-305, documentnummer 622, geraadpleegd op 20 juni 2015 via <http://www.british-history.ac.uk/letters-papers-hen8/vol21/no1>.

¹⁶¹ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, documentnummer 720.

¹⁶² Davidson en Gray, *The Scottish staple*, 147

en bemanning zorgen. Kaapvaart was hierdoor een persoonlijk en economisch risico voor kapers, dat een lucratief beroep in oorlogstijd kon zijn.¹⁶³

Veere lijkt voornamelijk gebruik te maken van haar relatief sterke politieke positie en oude contacten met de koningen van Schotland. Anders dan het stadsbestuur van Middelburg, heeft Anna van Borsele bijvoorbeeld direct contact met Jacobus IV en ontvangt Maximiliaan van Bourgondië brieven van Maria van Schotland. Voor Middelburg is er geen sprake van zulke contacten met de Schotse vorsten. Om voor representatie en informatieverzameling te zorgen tijdens periodes waarin er geen gezantschappen naar Schotland werden gestuurd, onderhield Middelburg daarom contacten met tussenpersonen. Deze groep verschilde van invloedrijke Schotten zoals hooggeplaatste geestelijken tot Middelburgse burgers en Schotse kapers.

Over het algemeen stellen zowel Middelburg als Veere zich gunstig op tegenover de Schotse handelaren. Middelburg lijkt het meest succesvol te zijn geweest door goede contacten met Schotse onderdanen te maken. De voorkeur van de Schotse steden gaat daarom in 1541 uit naar Middelburg, ondanks het feit dat Veere zeer gunstige privileges aanbiedt. De minimale aanpak van Veere is echter toch doorslaggevend. Dit komt door de vriendschappelijk banden die de heren van Veere met de Schotse vorsten onderhouden. Ondanks de voorkeur van zijn onderdanen, verkiest Jacobus V Veere als stapelplaats.¹⁶⁴

---

¹⁶³ Murdoch, *The terror of the seas*, 25-26.

¹⁶⁴ Davidson en Gray, *The Scottish staple at Veere*, 161.

Hoofdstuk 3. Stedelijke diplomatie op centraal niveau

Nu de diplomatieke activiteiten op internationaal gebied uiteen zijn gezet, zullen we kijken naar de interacties op centraal niveau. Dit zijn de contacten met de Habsburgse vorsten Maximiliaan I en Karel V, de regentes Margaretha van Oostenrijk en Maria van Hongarije, de centrale bestuursorganen te Mechelen en Brussel en de Staten-Generaal. Tijdens de eerste helft van de zestiende eeuw kwam direct contact met de Habsburgse landsheer slechts sporadisch voor. De staten konden zich op centraal niveau tot de regent wenden, als plaatsvervanger van de vorst. Sinds 1531 werd Maria van Hongarije bijgestaan door drie raden, de Raad van State, de Raad van Financiën en de Geheime Raad. De Nederlandse onderdanen konden zich ook richten tot Grote Raad van Mechelen. Deze raad functioneerde in civiele zaken als college van appel en kon rechtstreeks bescherming bieden tegen de overheid. De Nederlandse onderdanen konden zich ook richten tot Grote Raad van Mechelen. Deze raad functioneerde in civiele zaken als college van appel en kon rechtstreeks bescherming bieden tegen de overheid.¹⁶⁵

Het doel van dit hoofdstuk is om licht te werpen op deze moeizame relatie en te kijken naar hoe de steden, ondanks de grote veranderingen in de zestiende eeuw, beroep deden op hun regering, ten behoeve van de Schotse stapel. De kwesties van soevereiniteit en autonomie, die telkens in dit onderzoek terugkeren, zullen op dit niveau deels vanuit Blockmans idee van 'bargaining metropolises' bekeken worden. Het onderhandelingsaspect van de stedelijke contacten met het centrale bestuur zal daarom een grote rol spelen in dit hoofdstuk. Ook moet er gewezen worden op de theorie van goede en vazal steden. Volgens Peter Sigmond kon Middelburg op de steun van Karel V rekenen.¹⁶⁶ Zien we dit ook terug in het bronnenmateriaal? In hoeverre kan Middelburg op de steun van Karel V rekenen in oorlogstijd? Daarnaast kijken we wederom naar de rol van tussenpersonen, ditmaal in de vorm van invloedrijke personen in het centrale bestuur.

3.1. 'Bargaining metropolises' en het centrale bestuur

Dat het centrale bestuur zich bewust was van de Nederlandse stedelijke handelsbelangen, blijkt uit een brief die Margaretha van Oostenrijk in juni 1512 schreef aan Maximiliaan I. Ze waarschuwt hem dat de provincies afhankelijk zijn van de handel. De Nederlanden willen volgens haar een directe oorlog met Frankrijk voorkomen en ze verzoekt Maximiliaan I de provincies neutraal te verklaren. Armstrong wijst erop dat, al was neutraliteit op zich geen bijzonder fenomeen, het ongewoon was dat één specifiek onderdeel van een rijk uitgesloten werd van een oorlog. Een jaar later sluit Maximiliaan I zich bij de Heilige Liga tegen Frankrijk aan, maar hij weet de neutraliteit van de Nederlanden te waarborgen door enkel als Rooms keizer toe te treden - en niet als voogd van de toen nog minderjarige Karel V. De door Karel V geërfde Nederlandse gebieden vielen hierdoor buiten het verbond.¹⁶⁷

Tussen 1508 en 1516 zijn er geen concrete contacten tussen de steden en het centrale bestuur betreffende de Schotse handel te vinden. Pas nadat Karel V in juni 1522 bekend maakt dat de handel verboden wordt, lijken onderhandeling tussen het centrale bestuur en de steden een rol te spelen. Het is namelijk interessant dat het bevel tot september 1522 onuitgevoerd bleef. Smit stelt dat 'de regering' aarzelde het embargo te erkennen.¹⁶⁸ Kijkend naar de context van 1522, komt het handelsverbod vooral voor Middelburg bijzonder slecht uit: de onderhandelingen betreffende de stapel verlopen juist zeer succesvol. Op 21 mei 1522, vlak voor het handelsverbod bekend wordt gemaakt, geeft Karel V Middelburg toestemming om onder andere losrenten te verkopen en de

¹⁶⁵ Gorter Van Royen, *Maria van Hongarije*, 46-52.

¹⁶⁶ In Sigmond, *Nederlandse zeehavens*, 26, wordt gesteld dat de periode tot de opstand een machtsstrijd kende tussen Middelburg, die gesteund werd door Karel V, en Vlissingen, Veere en Arnemuiden, die gesteund werden door hun eigen heren.

¹⁶⁷ Armstrong, 'The Burgundian Netherlands, 1477-1521', 251.

¹⁶⁸ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 289-290, documentnummer 380.

accijns op wijn en bier te verhogen. Hiermee kan Middelburg John Stewart het beloofde bedrag betalen in ruil voor het stapelcontract.¹⁶⁹ Middelburg lijkt op het gebied van het embargo dus steun van de keizer te krijgen. Zo schrijven Robert Wingfield, de Engelse ambassadeur in Brussel, en Thomas Spinelly, Hendrik VIII's afgezant in de Lage Landen, op 1 april 1522 aan Thomas Wolsey: 'But as to the Scots, more than two months ago, Spinelly, being then sole ambassador, had urged the Emperor to suspend intercourse with them, and was answered that the Emperor was willing to do so in the way that became a prince; that there was an old treaty that intercourse should be kept up for 100 years, of which many were still to come.' Dit oude verdrag wordt toegeschreven aan Filips de Goede, maar wordt verder niet gespecificeerd. Hier kan het tussen 1448 en 1449 gesloten verbond tussen Filips de Stoute en Jacobus II van Schotland mee bedoeld zijn.¹⁷⁰ Karel V geeft aan dat hij het handelsverdrag moet erkennen. Wingfield en Spinelly tonen zich kritisch over de houding van de keizer: 'We said we thought the King [Hendrik VIII] would marvel much at the answer made touching the Scots, especially at the delay in sending the herald.'¹⁷¹ Ook Margaretha van Oostenrijk is terughoudend. Wingfield schrijft hierover aan Wolsey op 13 september. Margaretha heeft hem uitgelegd dat de vertragingen in de uitvoering van het handsembargo inderdaad te maken hebben met het handelsverdrag gesloten tussen Filips de Goede en Jacobus II. Ze beschrijft bovendien de onmacht van Karel V: '... the special immunities of the great towns in these parts, under which privileges have been conceded to the Scotch, over which the Emperor has no power, unless the Scots become direct enemies to his majesty.'¹⁷² Dit is interessant als we naar Murdochs beschrijving van deze periode kijken: hij stelt dat Schotland na 1521 het Habsburgse Rijk aanvalt en dus wel degelijk een vijand van de Keizer was. In 1529 wordt er pas vrede gesloten.¹⁷³

In september 1522 wijst Wingfield de Nederlandse onderdanen aan als oorzaak van de vertraging van het verbod: 'The folks of this country seem rather to be lords than subjects; and, moreover, where their prince is alway furnished of money by them from time to time, they think right strange, considering the privileges which they have, that both the prince should have money of them, and inhibit or sequester them from their lawful profits.'¹⁷⁴ Pas op 26 september, zo bevestigt Wingfield, wordt het verbod daadwerkelijk aan de steden en handelaren opgelegd.¹⁷⁵ De door Margaretha van Oostenrijk en Wingfield aangekaarte onmacht van Karel V suggereert dus dat de Nederlandse steden, in het bijzonder Middelburg, het oude handelsverdrag en handelsprivileges als schild gebruiken om het embargo tegen te houden of ten minste te vertragen. De steden zelf worden niet gespecificeerd, maar uit hoofdstuk 2 blijkt dat Middelburg in oktober, kort na het uitroepen van het handelsverbod, het officiële bericht krijgt dat Muer en Cottis naar de stad worden gestuurd om de stapelovereenkomst te sluiten. Het was dus zeer belangrijk voor Middelburg dat deze handel en het verblijf van Schotten binnen de stadsmuren vanaf juni niet verstoord werd. Dat het embargo pas eind september opgevolgd wordt, suggereert een grote invloed van Middelburg. Deze invloed zal deels gebaseerd zijn geweest op de bestaande privileges en overeenkomsten, maar één aspect valt hierbij op. Karel V geeft aan het handelsverbod ondanks de stedelijke rechten te kunnen opleggen als de Schotten een directe vijand worden – en dit zijn de Schotten in 1522 ook. Er is geen reden om het opleggen van het verbod te vertragen. Daarom kan de invloed van Middelburg ook financieel zijn geweest. Margaretha laat Wingfield weten dat Karel V met veel moeite zijn leger kan financieren,

¹⁶⁹ *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg III*. Unger, 12, documentnummer 50.

¹⁷⁰ Yair, *An account of the Scotch trade*, 121; en Roosenboom, *The Scottish staple in the Netherlands*, 21-22.

¹⁷¹ 'Henry VIII: April 1522, 1-15' in: *Letters and papers, foreign and domestic, Henry VIII, volume 3, 1519-1523*. J. S. Brewer ed. (Londen 1867) 918-928, documentnummer 2149, geraadpleegd op 10 november 2015 via <http://www.british-history.ac.uk/letters-papers-hen8/vol3>.

¹⁷² 'Henry VIII: September 1522, 11-20' in: *Letters and papers, foreign and domestic, Henry VIII, volume 3*. Brewer, 1075-1084, documentnummer 2542.

¹⁷³ Murdoch, *The terror of the seas*, 36-38.

¹⁷⁴ 'Henry VIII: September 1522, 11-20' in: *Letters and papers, foreign and domestic, Henry VIII, volume 3*. Brewer, 1075-1084, documentnummer 2542.

¹⁷⁵ *Ibidem*, 1075-1084, documentnummer 2575.

'declaring, by the faith of her body, she could not tell where to find the money'.¹⁷⁶ In de stadsrekeningen van Middelburg is hier niet direct een link mee te leggen, maar begin 1523 geeft Karel V toestemming aan Middelburg om de losrenten en de accijns te verhogen, in ruil voor een jaarlijkse recognitie. Hiermee kon Middelburg Schotland betalen voor het stapelverdrag, wat dus ook voor Karel V lucratief zou zijn.¹⁷⁷ Daarnaast suggereert Roosenboom dat Middelburg een korte tijd later geld schenkt aan Karel V in de ruil voor steun in de handelscontacten. In 1527, nadat vrede is gesloten, probeert Middelburg het verdrag van 1522 wederom te laten ratificeren. Cornelis Barthelszone en Erasmus Corneliszone reizen naar Spanje om Karel V's om hulp te vragen. Hierover schrijft Roosenboom: 'It can be seen that Charles V lent a willing ear to the proposals of his subjects; and he may possibly have been induced to do so in consideration of the promised sum of money.'¹⁷⁸ Dat Middelburg deze aanpak eerder eveneens geprobeerd kan hebben, is niet uit te sluiten. Zoals we hebben gezien zorgt het verbod er bovendien niet voor dat Middelburg de onderhandelingen staakt. Een jaar later wordt de overeenkomst met Muer en Cottis gesloten. Dit moet met toestemming van Karel V voltrokken zijn, gezien het feit dat hij op 15 november 1522 het verdrag erkent in een 'lettres patentes'. Een officiële bevestiging volgt op 7 november 1525¹⁷⁹, deels als gevolg van recentere contacten tussen Karel V en Middelburg, waarin de keizer wordt verzocht het stapelverdrag zo snel mogelijk officieel te erkennen. Middelburg probeert zo de onderhandelingen met Schotland kracht bij te zetten.¹⁸⁰

Al met al lijkt het centrale bestuur de Zeeuwse handelsbelangen in de periode van 1521 tot 1526 te ondersteunen. Al met al lijkt het centrale bestuur de Zeeuwse handelsbelangen in de periode van 1521 tot 1526 te ondersteunen. Ondanks het embargo blijven handelscontacten met Schotland mogelijk. De invloed van de steden wordt bovendien erkent door buitenlandse diplomatieke actoren. In 1542 verzoekt Maria van Schotland Maximiliaan van Bourgondië om Karel V te overtuigen de vriendschappelijke verhoudingen tussen Schotland en de Nederlanden te handhaven, ondanks de hernieuwde oorlog tussen Schotland en Engeland in 1542.¹⁸¹ Kort hierna, in 1544, vraagt Edinburg aan Middelburg om de Schotse afgezant Andrew Mombray te helpen met zijn vredesonderhandelingen met het Habsburgse rijk.¹⁸² Er komt na 1542 echter verandering in de relatieve invloed van de twee steden. Het Engelse hof laat zich begin 1544 afkeurend uit over Karel V's houding met betrekking tot de internationale conflicten: 'In reply the King referred Chapuys to his Council; whom he found ... much more vehement and ardent for the Emperor's declaration against Scotland, showing marvellous dissatisfaction at the delay therein, especially as they heard from the Low Countries that the said Scots were more favourably treated than heretofore.'¹⁸³ Robert Layton beschuldigt bovendien Maria van Hongarije en Maximiliaan van Bourgondië ervan Schotsgezind te zijn en eist van Maria dat zij de handel afbreekt.¹⁸⁴ Zoals we hebben vastgesteld, beschermde Maximiliaan de Schotse handelaren in Veere. We zien daarom voor het eerst een direct conflict tussen het centrale bestuur en een stad. Maria van Hongarije dreigt Maximiliaan uit zijn ambt als admiraal te ontheffen als hij de Schotse handelaren blijft beschermen. Uit Laytons correspondentie met het Engelse hof blijkt namelijk dat Maximiliaan van Bourgondië het bevel om alle Schotten in Veere te arresteren niet direct opvolgt: 'I am afraid that ye shall have slack expedition in declaring openly the Scots to be their [Zeeland] enemies. What they will do by th' Emperor's commandment I

¹⁷⁶ 'Henry VIII: September 1522, 11-20' in: *Letters and papers, foreign and domestic, Henry VIII, volume 3*, Brewer, 1075-1084, documentnummer 2542.

¹⁷⁷ *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg II*. Unger, 17, documentnummer 50.

¹⁷⁸ Roosenboom, *The Scottish staple in the Netherlands*, 45-46.

¹⁷⁹ *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg III*. Unger, 305, documentnummer 493.

¹⁸⁰ Davidson en Gray, *The Scottish staple at Veere*, 153.

¹⁸¹ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel II*. Smit, 547, documentnummer 703.

¹⁸² *Ibidem*, 572, documentnummer 731.

¹⁸³ 'Henry VIII: February 1544, 16-25' in: *Letters and papers, foreign and domestic, Henry VIII, volume 19 part 1, January-July 1544*. J. Gairdner en R. H. Brodie ed. (Londen 1903) 60-71, documentnummer 118, geraadpleegd op 1 september 2015 via <http://www.british-history.ac.uk/letters-papers-hen8/vol19/no1>.

¹⁸⁴ Sicking, *Neptune and the Netherlands*, 331.

know not.¹⁸⁵ Laytons twijfel is terecht: ondanks het bevel melden Engelse handelaren tussen 17 en 20 maart 1544 dat ze in Veere overvallen werden door Schotten. De handelaren beschrijven 'a great pircacy done by Scots'. De kapers hadden hierbij hulp gehad van tien Schotse schepen uit Veere.¹⁸⁶

Zoals Sicking stelt in *Borsele, Bourgondië, Oranje* neemt in de loop van de eerste helft van de zestiende eeuw de speelruimte voor de heren van Veere om particuliere belangen te behartigen af. Maximiliaan van Bourgondië lijdt hier het meeste onder, naarmate de druk van Karel V en Maria van Hongarije toeneemt. Zo worden Maximiliaans bevoegdheden als admiraal in 1540 beperkt door de uitvaardiging van een nieuwe ordonnantie op de admiraliteit, waardoor hij deze bevoegdheden nu deelt met de commissaris van de oorlogsvloot - tevens een lid van de Raad van State en de geheime raad - waardoor Maria van Hongarije meer macht uitoefent over de admiraliteit. Maximiliaan kan zijn ambt moeilijker aanwenden om zijn eigen belangen te behartigen¹⁸⁷ en moet toegeven aan Maria's eisen: 150 Schotten worden gearresteerd en hun goederen worden in beslag genomen.¹⁸⁸ In hetzelfde jaar weet hij echter vrijstelling voor de Schotten in Veere te verkrijgen, mits de opbrengst van de in beslag genomen goederen aan de beroofde handelaren als schadevergoeding wordt uitgekeerd.¹⁸⁹ En zoals we in het vorige hoofdstuk zagen, bleef Maximiliaan contacten onderhouden met Schotland en handelaren toelaten in Veere. Hij dineert bijvoorbeeld dagelijks met de Schotse ambassadeur in Antwerpen. Zijn invloed nam na het conflict met Layton bovendien toe op centraal gebied: in 1547 wordt hij benoemd tot stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht.¹⁹⁰

Middelburg ondervindt in deze laatste periode ook weerstand van het centrale bestuur. Lenardt van der Lisse en Adriaen de Proost waarschuwen Middelburg op 30 augustus 1545 dat Karel V niet zeer ingenomen was met de onderhandelingen tussen het stadsbestuur en Schotland.¹⁹¹ De keizer laat zich voornamelijk afkeurend uit over de hoge kosten die Middelburg aan Schotland betaald 'daar het de bedoeling dier natie scheen to zijn, zich zoo duur mogelijk te verkoopen'.¹⁹² Middelburg laat zich echter niet direct tegenhouden en poogt, onsuccesvol, eind 1545 onderhandelingen te beginnen met Mombray. Dit is echter de laatste diplomatieke onderneming van de stad tussen 1542 en 1550. Nog eenmaal proberen de Zeeuwse steden tussen 29 juni en 8 juli 1547 in de Staten van Zeeland te onderhandelen over de mogelijkheid van vrijgeleides voor Schotten. Hun verzoek wordt resoluut door Maria van Hongarije afgewezen. Er moeten oorlogsschepen tegen de Schotse kaapvaart ingezet worden.¹⁹³

3.2. Tussenpersonen

Ook op het centrale diplomatieke niveau werd gebruik gemaakt van tussenpersonen, zij het minder frequent dan op internationaal gebied. De tussenpersonen vervullen ditmaal geheel de rol als bemiddelaar, om Middelburg internationaal te ondersteunen in de onderhandelingen met grootmachten zoals Engeland. Als de drie Middelburgse afgezanten, Erasmus Corneliszone en Simon Adriaenszone, begin 1525 de toegang tot Schotland vanuit Engeland geweigerd wordt, zoeken zij contact met het centrale bestuur. Ze wenden zich tot Margaretha van Oostenrijk en andere invloedrijke personen binnen het centrale bestuur. Zo blijkt uit het verslag van de afgezanten aan Middelburg dat Margaretha van Oostenrijk in hun naam een brief aan kardinaal Wolsey had

¹⁸⁵ 'Henry VIII: February 1544, 1-15' in: *Letters and papers, Henry VIII, volume 19 part 1*. Gairdner en Brodie, 46-60, documentnummer 105.

¹⁸⁶ 'Henry VIII: March 1544, 11-20' in: *Letters and papers, Henry VIII, volume 19 part 1*. Gairdner en Brodie, 106-122, documentnummer 224.

¹⁸⁷ Sicking, 'Ten faveure van Veere en de vorst', 46-49.

¹⁸⁸ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 559-560.

¹⁸⁹ *Ibidem*, 563, documentnummer 717.

¹⁹⁰ Sicking, 'Ten faveure van Veere en de vorst', 33.

¹⁹¹ *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg* III. Unger, 538, documentnummer 634.

¹⁹² Davidson en Gray, *The Scottish staple at Veere*, 169.

¹⁹³ *Bronnen tot de geschiedenis der dagvaarten van de Staten van Zeeland, 1318-1572* III. J.G. Smit, J.W.J. Burgers en E.T. van der Vlist ed. (Den Haag 2011) 1001, documentnummer 1736.

geschreven: ‘... dat de Cardinael onse gedeputeerde saulverconduyt duer Ingelandt in Scotlandt te trechene geweygert hadde, nyetjegenstaende ’t scrieven van onse genadiche vrouwe.’¹⁹⁴ Gezien het feit dat Wolsey de afgezanten nog steeds, ondanks Margaretha’s interventie, een vrijgeleide weigert, zoeken zij contact met landgenoten in Londen. Lodewijk van Vlaanderen belooft hen met Hendrik VIII te onderhandelen.¹⁹⁵ Ook Antoon I van Lalaing, stadhouder van Holland en Zeeland, en Joost Lauwereyns, de president van de Grote Raad van Mechelen, zetten zich in voor de Middelburgse belangen.¹⁹⁶ Van Vlaanderen en Lauwereyns bundelen kort hierna hun krachten ‘om in deze richting werkzaam te zijn’. Pensionaris Claes Janszone raadt Middelburg aan Lauwereyns met een onbenoemd bedrag te belonen.¹⁹⁷ Dat de steun van Lodewijk van Vlaanderen niet eenmalig was, blijkt ook uit een lovende brief van de Middelburgse afgezanten, waarin ze het stadsbestuur vragen ook De Praet te belonen: ‘... ghy en scrijft ende seyndt, zoe ghy eerst muecht, eenen vriendelycken ende hertelycken brief van recommendatie an den voirnoemden bisscop [Robert Cockburn] ende insgelijcx an den heere van Praet, ambassadeur, henluyden zeer danckende van de goede adresse, hulpe ende bystant, die zy ons dagelycx doen.’¹⁹⁸ De nieuwe president van de Grote Raad, Lambert de Briarde, steun evenals zijn voorganger Middelburg, ditmaal in 1544. De Briarde schrijft een aanbevelingsbrief voor de stad naar Schotland. Zoals we hebben gezien, keurt Karel V deze nieuwe onderhandelingen echter af en het is niet duidelijk of de brief daadwerkelijk verzonden is. De Briarde is na de inmenging van Karel V niet meer in het bronnenmateriaal met betrekking tot de stapel te vinden.¹⁹⁹

3.3. Conclusie

Ondanks het feit dat het bevel van het handelsverbod van hun soevereine landsheer komt, bieden Middelburg en Veere tussen 1508 en 1550 weerstand als hun handel bedreigd wordt. Tijdens de Italiaanse Oorlog van 1521 lijkt dit verzet het meest succesvol te zijn. Het stapelverbod wordt maanden uitgesteld. Het feit dat hier vanuit Engeland kritiek op komt en er door Engelse informanten naar de invloed van Nederlandse steden wordt verwezen, suggereert dat dit niet enkel een langzaam bureaucratisch proces is geweest. De vertraagde uitvoer van het embargo loop immers gelijk aan de Middelburgse stapelonderhandelingen met Schotland. Nadat het stapelverdrag door Jacobus V wordt goedgekeurd, wordt het stapelverbod dan toch nog opgelegd. Karel V lijkt Middelburg desalniettemin nog steeds te steunen. Dat de steden een zekere vorm van invloed uitoefenen, blijkt ook uit het feit dat meerdere Schotse partijen zowel Middelburg als Veere verzoeken hun afgezanten bij te staan tijdens onderhandelingen in de Nederlanden. Vooral Middelburg, als ‘goede stad’, vervult de rol van ‘bargaining metropole’. De stad moet het embargo erkennen, maar weet desalniettemin in dezelfde periode het stapelverdrag met Schotland af te sluiten. In de ruil voor een jaarlijkse recognitie, kan Middelburg bovendien het stapelcontract betalen.

Dat het stapelverdrag van 1522 uiteindelijk niet succesvol was, heeft niks te maken met de invloed van Karel V of zijn centrale bestuur. Bovendien bieden verscheidene personen uit het centrale bestuur steun aan de twee afgezanten van Middelburg, als zij problemen ondervinden in Londen. Het Middelburgse stadsbestuur, dat op internationaal gebied al Schotten inzette om de handelsbelangen te behartigen, schakelt wederom de hulp van tussenpersonen in. De keizerlijke ambassadeur, de stadhouder van Holland en Zeeland en de president van de Grote Raad van Mechelen proberen in Londen vrijgeleidebrieven naar Schotland voor Middelburg te verkrijgen. Veere, evenals op het internationale niveau, maakt geen gebruik van tussenpersonen.

¹⁹⁴ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 331, documentnummer 430.

¹⁹⁵ *Ibidem*, 329, documentnummer 428.

¹⁹⁶ *Ibidem*, 331, documentnummer 430.

¹⁹⁷ *Ibidem*, 328, documentnummer 427.

¹⁹⁸ *Ibidem*, 332-333, documentnummer 431.

¹⁹⁹ *W. Prevenier en J.G. Smit ed., Bronnen voor de geschiedenis der dagvaarten van de Staten en steden van Holland voor 1544, deel VI (1506-1515)* (Den Haag 1987-2006) 984, documentnummer 1724 d.

Desalniettemin wordt de stapel na 1541 wel in Veere gevestigd. Dit heeft als gevolg dat Veere wederom onwillig is het bevel van het centrale bestuur op te volgen in 1544. Schotse handelaren worden opnieuw niet direct geweerd. Ditmaal is het echter minder gunstig voor Veere om de Schotse handelaren te blijven beschermen. De Habsburg-Schotse oorlog en de kritiek vanuit Engeland zorgen ervoor dat Maria van Hongarije Veere dwingt het bevel uit te voeren. Maximiliaan van Bourgondië lijkt niet in staat te zijn weerstand te blijven bieden en willigt de eisen in.

Hoofdstuk 4. Stedelijke diplomatie op gewestelijk niveau

Als laatste is het belangrijk om de stedelijke diplomatie op gewestelijk niveau te belichten. In vergelijking tot de andere diplomatieke niveaus, is er weinig sprake van diplomatieke contacten tussen Middelburg en Veere binnen Zeeland zelf. De steden richten zich vooral tot Schotland zelf. Er zal dus voornamelijk gekeken worden naar de rivaliteit tussen Middelburg en Veere in hun pogingen om de stapel te krijgen. Koenigsberger geeft een interessante aanzet in *Prince and States General: Charles V and the Netherlands* als hij de centralisatieproblemen van Karel V bespreekt en de soms gebrekkige samenwerking tussen de staten: 'The provinces had all too often failed to help each other when one was attacked. They had allowed foreign powers to play them off against each other by granting commercial privileges to some but not to others. They had even pursued their own foreign policy, as Holland had done in the Baltic.'²⁰⁰ De vraag rest of dit ook het geval is tussen individuele steden, in Zeeland met betrekking tot Schotland.

Nog voor 1508 is er al een groeiende concurrentie tussen Middelburg en Veere. Walcheren was begin zestiende eeuw meestal de verblijfplaats van Schotse handelaren binnen de Nederlanden. Dit ontlokte de strijd tussen Middelburg en Veere om ook de Schotse stapel binnen hun stadsmuren te halen.²⁰¹ De steden botsen meerdere keren in de drie besproken periodes. Zo wordt Cornelis Erasmuszone in 1526 na een reis naar Schotland in Veere zijn meegebrachte brieven afhandig gemaakt. Later krijgt hij de brieven – geopend – terug.²⁰² In hoeverre deze concurrentie een rol speelde op diplomatiek gebied, zal nu toegelicht worden. Er wordt hierbij een onderscheid gemaakt tussen lokale sabotage, binnen de steden zelf, en grensoverschrijdende sabotage, die betrekking had tot de internationale en centrale onderhandelingen en contacten met Schotse handelaren.

4.1. Lokale sabotage

Een uitzonderlijk voorbeeld van diplomatieke sabotage vindt plaats in de periode van 1508 tot 1516. Dit is het eerdergenoemde Middelburgse burgemeesterschap van Jacob van Domburg. Arie van Steensel schrijft dat Van Domburgs leven gekenmerkt werd door een opeenvolging van wetsovertredingen, machtsmisbruik, conflicten en veroordelingen. Eén van deze veroordelingen had betrekking tot de Schotse stapel. Er is al vastgesteld dat Middelburg amper contact zocht met Schotland tussen 1510 en 1516. In dezelfde periode werd Van Domburg er ook van beschuldigd de pogingen van Middelburg om de stapel te verkrijgen te ondermijnen. Dit deed hij op bevel van Adolf van Bourgondië. De heer van Veere benoemde namelijk jaarlijks namens de Habsburgse vorst de stadsbestuurders van Middelburg. In de ruil voor de sabotage van Middelburgs onderhandelingen werd Jacob van Domburg beloofd dat hij burgemeester kon blijven.²⁰³ Adolf van Bourgondië trad na de aanklachten van Middelburg op als beschermheer van Jacob van Domburg.²⁰⁴ Het 'beschrijven van een memorie van grieven', opgesteld door Middelburg in 1517, geeft meer inzicht in de wijze waarop Jacob van Domburg precies de Middelburgse handelsbelangen ondermijnde. Voor Adolf van Bourgondië verzamelde hij informatie over de onderhandelingen, onder meer door brieven gericht aan de oude burgemeester, Lieven Hugenszone, zonder medeweten van het stadsbestuur open te maken. Volgens Middelburg speelde hij deze informatie door aan 'den particuliere heere, die dat aengaen mochte'. Toen het stadsbestuur een afgezant naar Schotland wilde sturen – deze wordt niet met naam genoemd – gaf hij deze informatie ook door aan Adolf van Bourgondië. Specifiek op diplomatiek gebied wist hij de onderhandelingen te vertragen en te belemmeren. Zo geeft Willem Wit in 1516 aan dat hij nog geen reactie van het stadsbestuur heeft gehad, op de brief die hij uit

²⁰⁰ Koenigsberger 'Prince and States General', 144.

²⁰¹ Sneller, *Walcheren in de vijftiende eeuw*, 135.

²⁰² *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg II*. Unger, 456.

²⁰³ Van Steensel, *Edelen in Zeeland*, 292-297.

²⁰⁴ *Ibidem*, 182.

Schotland had meegenomen.²⁰⁵ Ook kan Van Domburg de inhoud van brieven hebben veranderd: hij wordt er tevens van beschuldigd Middelburgse brieven aan Schotland naar Veere te hebben meegenomen en daar geopend te hebben. De correspondenties werden met een ander handschrift overgeschreven en waarschijnlijk met een aangepaste inhoud naar Schotland gestuurd. Ook hield hij tijdens zijn burgemeesterschap de zending van eigen Middelburgse afgevaardigden naar Schotland tegen.²⁰⁶

Adolf van Bourgondië wist Jacob van Domburg dus in te zetten om informatie te verzamelen over de Middelburgse diplomatieke handelingen. In de ruil voor zijn positie als burgemeester, kan Van Domburg daarnaast correspondentie vervalst hebben en heeft hij zeker, zoals gezien op internationaal niveau, gezantschappen tegengehouden. De diplomatieke representatie van Middelburg werd door zijn burgemeesterschap ondermijnd, in zoverre dat Schotland zich wantrouwig tegenover het Middelburgse stadsbestuur opstelde. Volgens Stevenszone durft James Cottis niet in 1517 een brief naar Middelburg te sturen, uit wantrouwen dat de informatie doorgespeeld zal worden naar Adolf van Bourgondië. Middelburg stelt hem gerust dat Jacob van Domburg uit zijn ambt ontslagen is en de zending geen gevaar meer zal lopen.²⁰⁷ Er kan geconcludeerd worden dat Veere de onderhandelingen van Middelburg tot 1517 succesvol heeft ondermijnd. Alleen particuliere ondernemingen die namens Middelburg in dezelfde periode worden ondernomen, laten resultaat zien: Jan Stevenszone en Willem Wit berichtten het stadsbestuur over hun onderhandelingen in Schotland omtrent de stapel. Het lukte Adolf van Bourgondië niet om Jacob van Domburg na 1517 terug te krijgen op een bestuurderspositie in Middelburg. Margaretha van Oostenrijk hield dit persoonlijk tegen, toen zij Middelburg beval hem tot geen enkele ambt toe te laten.²⁰⁸ De actievere houding van Middelburg in de tweede periode en het handelsverdrag van 1522 laten bovendien zien dat het nieuwe stadsbestuur niet meer van binnenuit gesaboteerd wordt.

4.2. Interstedelijke rivaliteit

Augustijn Caminada beklagt zich in 1507 over het slechte ontvangst door het Schotse hof. Hij geeft eveneens aan dat de tegenpartij wel succes heeft gehad. Al wordt deze partij niet gespecificeerd, Veere onderhandelde in dezelfde periode in Schotland. De ervaring van deze afgezant, Hendrik van Borssele, was veel positiever. Jacobus IV wordt bedankt voor zijn ontvangst van het gezelschap uit Veere en Van Borselen wordt kort na zijn bezoek aan Schotland door Jacobus IV tot conservator van de privilegiën van de Schotse natie benoemd.²⁰⁹ Gezien het feit dat dit welwillende ontvangst in sterk contrast met de klachten van Caminada staat, kan er gesuggereerd worden dat Van Borselen de houding van Jacobus IV tegenover Middelburg beïnvloed heeft.

Veere probeert wederom de Middelburgse onderhandelingen te ondermijnen in de periode van 1521 tot 1526. De stad maakt gebruik van zowel het vriendschapsverdrag tussen Hendrik VIII en Karel V als de oorlog tussen het Habsburgse Rijk en Schotland. Zoals aangetoond, werd het Middelburgse stapelcontract van 1522 deels hierdoor bedreigd. De ratificatie van Jacobus V werd teruggetrokken, aangezien hij toen minderjarig was. Bovendien gaf hij aan pas verder te willen onderhandelen over het hernieuwen van het contract als de oorlog voorbij zou zijn. Veere dient daarom een verzoek bij Margaretha van Oostenrijk in om de Schotten ook in Veere toe te laten. Claes Janszone schrijft hierover in een brief aan Middelburg. Hij geeft aan dat hij besloten heeft zich in Mechelen bij de regentes te verzetten tegen de inwilliging van dit verzoek. Janszone verzoekt het stadsbestuur om hem kopieën van de officiële erkenning van het stapelcontract door Karel V te

²⁰⁵ *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg in den landsheerlijke tijd* I. W. S. Unger (Den Haag 1923) 453-462, documentnummer 482. Zie ook vermelding in De Stoppelaar, *Inventaris van het oud-archief*, nummer 1089.

²⁰⁶ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 241-242, documentnummer 320.

²⁰⁷ *Ibidem*, 242-243, documentnummer 322.

²⁰⁸ *Ibidem*, 295.

²⁰⁹ *Ibidem*, 159, documentnummers 173, 231 en 242.

sturen, zodat hij de onderhandelingen met Margaretha van Oostenrijk en Adolf van Bourgondië kan tegenhouden.²¹⁰ Immers, zolang er nog geen vrede is, kan Veere proberen de vertraagde onderhandelingen over het Middelburgse stapelcontract in eigen voordeel te laten werken en voor het einde van de oorlog toestemming van Margaretha verkrijgen om ook Schotse handelaren toe te laten. Dat Veere tijdens de periode 1522 tot 1526 nog steeds Schotse handelaren aantrekt, blijkt uit de arrestatie van enkele Schotten bij Arnemuiden. Nadat duidelijk werd dat de handelaren onderweg waren naar Veere, geeft Middelburg aan dat de stad de schepen pas vrij zou laten varen als de Schotten het stapelverdrag erkenden en hun goederen in de stad verkochten. Veere betreft Karel V bij de kwestie en Middelburg wordt bevolen de Schotten vrij te laten. Het stadsbestuur gaat echter niet akkoord met dit bevel en wordt uiteindelijk gevraagd hun zaak te bepleiten voor de Grote Raad van Mechelen.²¹¹ Veere lijkt de zaak te winnen: een jaar later wordt er in een brief van Middelburgse afgezanten aan het stadsbestuur wederom gesproken over het feit dat Middelburg beter de Schotten kan dwingen zich aan het stapelverdrag te houden dan hiervan afstand te doen. Dit suggereert dat Schotse handelaren nog steeds naar Veere, en mogelijk andere steden, reizen.²¹²

Rond 1525 zorgt Veere ook voor frictie op internationaal gebied. De aanwezigheid van Adolf van Bourgondië compliceert de onderhandelingen in Engeland betreffende de vrijgeleides voor de Middelburgse afgezanten enigszins. Hij kwam tegelijk met Joost Lauwereyns, de president van de Grote Raad van Mechelen, aan om Lodewijk van Vlaanderen te ondersteunen bij de vredesonderhandelingen. De heer van Veere weet de situatie zodanig te beïnvloeden, dat de Middelburgse afgezanten worden gevraagd uit Londen te vertrekken. Dit adviseert Lauwereyns: ‘... mair hem voirts vragende of ’t profijjt ware, nair zijn gevoelen, onse gedeputeerde in Ingelandt t’ zijnen comste toe te blivene, gaf ons voir zijn advijs neen, ten eynde dat de jegenwoerdicheyt van hemlieden den here van Beveren gheen oerzake wesen en zoude van sinistre suspicte oft te meer de zake voirnoemt voir hem te solliciteren.’²¹³ Dit heeft waarschijnlijk te maken de onderhandelingen die Adolf van Bourgondië zelf voert over de stapel: de Middelburgse afgevaardigden geven aan dat ook hij ten tijde van hun verblijf in Londen probeert een handelsverdrag te sluiten.²¹⁴ Middelburg en Veere verdwijnen uiteindelijk tot 1550 nagenoeg van het diplomatieke speelveld.

4.3. Conclusie

De diplomatieke middelen die binnen Zeeland ingezet werden tijdens de concurrentie om de stapel, waren, anders dan op internationaal en centraal gebied, voornamelijk gericht op sabotage van de onderhandelings- en representatieaspecten van de stedelijke diplomatie. Veere weet Middelburg het meest direct te ondermijnen door het stadsbestuur te belemmeren in de internationale contacten. Het burgemeesterschap van Jacob van Domburg verstoort de Middelburgse handelscontacten tussen 1513 en 1516. Gezantschappen worden bijvoorbeeld tegengehouden – het feit dat deze tussen pas na 1516 weer plaatsvinden op internationaal gebied geeft aan dat Van Domburgs sabotage succesvol was. Alleen particuliere ondernemingen, zoals uitgevoerd door Jan Stevenszone en Willem Wit, weten de invloed van Jacob van Domburg wel te vermijden. Er worden zo dus toch contacten gelegd tussen Middelburg en Schotland. Deze worden echter niet door het stadsbestuur zelf geïnitieerd. Ook wordt Middelburg ondermijnd als er in Londen onderhandeld wordt over de vrijgeleides voor de afgevaardigden in 1525. Immers, de afgezanten worden verzocht Londen te verlaten na de aankomst van Adolf van Bourgondië – die zelf ook met Jacobus V contact zoekt over de stapel.

---

²¹⁰ Ibidem, 334-335, documentnummer 434.

²¹¹ Ibidem, 351, documentnummers 458 en 459.

²¹² Ibidem, 355, documentnummer 465.

²¹³ Ibidem, 331, documentnummer 430.

²¹⁴ *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg III*. Unger, 331, documentnummer 511.

Conclusie

De vraag die in dit onderzoek centraal stond, is hoe Middelburg en Veere diplomatieke middelen inzette om hun handelscontacten met Schotland in oorlogstijd te beschermen. Hierbij speelt de positie van de steden als onderdeel van het Habsburgse rijk een belangrijke rol. Tijdens de periode van 1508 tot 1550 was er sprake van een groeiende soevereine machtsconsolidatie en centralisatie. De vrijheden en privileges die de Zeeuwse steden hadden verworven tijdens de Bourgondische periode, werden minder vanzelfsprekend. Vooral als de stedelijke belangen botsen met de politiek van de Habsburgse vorsten. Dit was tussen 1508 en 1550 het geval met betrekking tot de Schotse handelsbelangen van Middelburg en Veere. Terwijl het Habsburgse rijk, Engeland, Frankrijk en Schotland op internationaal gebied meerdere keren met elkaar in conflict kwamen – als het gevolg van de Valois-Habsburg rivaliteit en internationale coalities – probeerden Middelburg en Veere het Schotse stapelrecht te verkrijgen. Op het moment dat Schotland de Franse koning als bondgenoot steunde tijdens een Frans-Habsburgs conflict of het Habsburgse rijk zelf de oorlog verklaarde, onderhielden de twee steden contacten met de vijand van de Habsburgse keizer. Dit leidde ertoe dat Karel V tweemaal een handelsverbod aan de steden oplegde. Uit het bronnenmateriaal dat voor deze thesis onderzocht is, bleek echter dat Middelburg noch Veere een einde maakte aan de handelscontacten met Schotland, ook niet in tijde van oorlog. Wat dit interessant maakt, is dat de steden niet autonoom waren. Middelburg en Veere waren immers een onderdeel van het Habsburgse rijk en ondergeschikt aan hun vorsten. Toch voerden beide steden een eigen diplomatiek beleid, ten behoeve van de handel met Schotland. We hebben te maken met een grensoverschrijdende stedelijke diplomatie die onderdeel was van een bredere imperiale en centrale diplomatie: een concreet voorbeeld van de bottom-up-diplomatie. Middelburg en Veere traden buiten de imperiale grenzen van de Nederlanden om hun eigen belangen te verdedigen, maar konden zich niet geheel autonoom opstellen.

Met deze invalshoek kan dit onderzoek zich aansluiten bij de nieuwe diplomatieke geschiedenis. Historici van de nieuwe diplomatieke geschiedenis pleiten dat Mattingly's idee van de moderne diplomatie een te beperkte analyse van vroegmoderne diplomatie is. Er is geen sprake van een strikte grens tussen de premoderne Middeleeuwse diplomatie en de moderne diplomatie. Daarnaast beargumenteert de nieuwe diplomatieke geschiedenis dat de Europese vroegmoderne diplomatie te complex is om enkel toe te schrijven aan soevereine heersers. De groeiende machtscentralisatie beperkte wellicht de invloed van niet-statelijke actoren, maar maakte geen einde aan hun diplomatieke participatie tijdens de eerste helft van de zestiende eeuw. De stedelijke diplomatie van Middelburg en Veere tussen 1508 en 1550 ondersteunt deze opvatting. Middelburg en Veere participeerden namelijk wel degelijk op diplomatiek gebied. De machtsbalans tussen Middelburg en Veere enerzijds en de Habsburgse vorsten en het centrale bestuur anderzijds was aan verandering onderhevig. Er was geen sprake van een directe machtsverschuiving waardoor de steden al hun autonomie verloren.

Vanuit deze opvatting heb ik onderzocht hoe Middelburg en Veere hun handelsbelangen beschermden en probeerden te bevorderen. Dit is uiteengezet aan de hand van het gebruik van diplomatieke middelen in verschillende diplomatieke niveaus, namelijk de internationale contacten met onder andere het Schotse hof, de onderhandelingen met het centrale bestuur van de Nederlanden en de concurrentie onderling, tussen Middelburg en Veere. Er zijn op deze verschillende niveaus overeenkomende maar ook verschillende diplomatieke middelen te ontdekken. In 1508 is er nog geen sprake van een concreet stapelverdrag. Dit gaf Middelburg de kans om nog steeds te participeren in de stapelonderhandelingen. Pas in 1541 werd de stapel officieel te Veere geplaatst.

Op internationaal gebied stuurden Middelburg en Veere allebei gezantschappen van de Schotse vorsten om te onderhandelen over de plaatsing van de stapel. De gezantschappen bestonden bij Middelburg uit raadsleden en burgers. Veere stuurde Hendrik van Borssele, de baljuw van de stad. Omdat de stapel zich in 1508 – ook al is dit niet officieel – in Veere bevond, zien we daarom weinig gezantschappen die vanuit Veere naar Schotland werden gestuurd. Veere

presenteerde zichzelf volgens Middelburg zelfverzekerd op internationaal niveau: 'The people of Vere boast of having had the Scotch stationed among them for ten years.'²¹⁵ Bovendien onderhielden de heren van Veere al sinds de Middeleeuwen vriendschappelijke contacten met de Schotse vorsten. Hendrik van Borssele had bijvoorbeeld meer succes tijdens zijn onderhandelingen met Jacobus IV dan de verscheidene Middelburgse afgezanten. Jacobus IV laat zijn tevredenheid over de onderhandelingen met Van Borssele blijken en benoemt hem tot conservator van de Schotse privileges. Toch begon Schotland onder de regent John Stewart in 1522 oprechte onderhandelingen met Middelburg.

Omdat Middelburg de Schotse stapel moest terugwinnen, was er een onderling verschil in de frequentie van het verzenden van de stedelijke gezantschappen. Middelburg maakte veel meer gebruik van dit diplomatieke middel. Daarnaast zocht Middelburg ook contact met Schotse onderdanen. Het stadsbestuur onderhield nauwe samenwerkingsverbanden met invloedrijke geestelijken, politici en handelaren – die tevens kapers waren. Door deze tussenpersonen in te zetten, werd geprobeerd de handelsbelangen van Middelburg te bevorderen middels informatieverzameling, representatie en bemiddeling bij de stapelonderhandelingen – zo konden zij de achterstand qua invloed aan het Schotse hof enigszins overbruggen. De tussenpersonen en de gezantschappen waren een middel voor Middelburg op de hoogte te houden van de ontwikkelingen aan het Schotse hof omtrent de plaatsing van de stapel en geven advies over de beste aanpak die Middelburg kon gebruiken – 'The Senate must fall to acts, not words'.²¹⁶ Ook konden tussenpersonen de belangen van Middelburg verdedigen in Schotland en de stad buiten gezantschappen om te representeren. De tussenpersonen werden voornamelijk ingezet om de contacten met de Schotse vorsten te begeleiden en mogelijkheden op te zetten voor onderhandelingen, waarop het stadsbestuur afgevaardigden stuurt. Daarnaast gebruikte de stad de aangeboden privileges en bescherming van handelaren en kapers als representatief middel om een gunstige positie in de ogen van de Schotse vorst te verkrijgen. Op het gebied van privileges kwamen de steden grotendeels overeen. Veere beschermde daarnaast Schotse handelaren en kapers als deze in conflict kwamen met andere landen of steden. Dit leidde er in 1544 toe dat Maximiliaan van Bourgondië door de Engelse afgezant in de Nederlanden ervan beschuldigd werd Schotsgezind te zijn. Dit leidde tot een conflict met het centrale bestuur om de arrestatie van alle Schotse handelaren in de Nederlandse gebieden en de confiscatie van hun goederen – een bevel dat Maximiliaan van Bourgondië pas na dreiging van de regent Maria van Hongarije opvolgde.

Ondanks het feit dat Middelburg zich actiever opstelde op internationaal niveau, moest de stad het uiteindelijk ontgelden tegenover Veere. Dit kwam echter niet omdat Middelburg geen resultaat hadden verkregen door het inzetten van gezantschappen en tussenpersonen – dit was uiteindelijk echter niet doorslaggevend. De contacten die Middelburg in Schotland onderhield, hadden een positief effect op de houding van Schotse onderdanen. Tijdens een bijeenkomst van de burghs gaven de Schotse steden en handelaren aan Middelburg te prefereren – de meerderheid stemde voor Middelburg als stapelplaats. De nauwe contacten die Veere met de Schotse vorsten onderhield, hadden uiteindelijk meer effect. Ondanks de voorkeur van zijn onderdanen, gaf Jacobus V aan Veere als stapelplaats te kiezen. Middelburgs tegenslagen waren ook deels aan Veere te wijten. Door invloed uit te oefenen op de Middelburgse burgemeester Jacob van Domburg, wist Veere de onderhandelingen van Middelburg tussen 1513 en 1516 te saboteren. Jacob van Domburg werd gebruikt om Middelburg op internationaal niveau ervan te weerhouden gezantschappen te sturen. Hier kwam het gebruik van Schotse handelaren en kapers als tussenpersonen prominent naar voren. Middelburg viel terug op particuliere contacten met tussenpersonen om de handelsbelangen desalniettemin te bevorderen, maar kon niet voorkomen dat de onderhandelingen vertraagd werden. Voor Veere vervulde Van Domburg ook de rol van informatieverzamelaar. Hij speelde kennis

---

²¹⁵ Henry VIII: August 1518' in: *Letters and papers, foreign and domestic, Henry VIII, volume 2*. Brewer, 1343-1356, documentnummer 4386.

²¹⁶ 'Henry VIII: December 1510' in: *Letters and papers, foreign and domestic, Henry VIII, volume 1*. Brewer, 360-369, documentnummer 662.

over de stand van zaken van de onderhandelingen door en onderschepte brieven correspondenties, zodat Veere op de hoogte was van het proces van haar rivaal. Eveneens had Van Domburg een negatief effect op het vertrouwen tussen Middelburg en Schotland. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat James Cottis twijfelde een brief aan het stadsbestuur te sturen uit angst dat deze onderschept werd door Veere. Adolf van Bourgondië wist daarnaast ook in een latere periode de onderhandelingen van Middelburgse afgezanten in Londen rond 1525 te ondermijnen, met als gevolg dat zij werden verzocht uit Londen te vertrekken.

Op centraal niveau stelde Middelburg zich ook prominenter op. Middelburg leek gebruik van diplomatieke onderhandelingsmiddelen te maken om compromissen met het centrale bestuur te sluiten. Het is immers opvallend dat het verbod op de handel met Schotland in 1522 uitgesteld werd – omdat ‘de regering’ aarzelde het embargo te erkennen.²¹⁷ De uitvoering van het embargo werd uitgesteld van juni tot september. In dezelfde periode onderhandelde Middelburg echter met de Schotse afgezanten Cottis en Muer. De officiële bevestiging van het stapelcontract volgt in oktober. Karel V gaf aan – na kritiek vanuit Engeland over de langzame uitvoering van het handelsverbod ontvangen te hebben – dat hij het oude Schots-Nederlandse handelsverdrag dat rond 1449 gesloten door Filips de Goede en Jacobus II niet kon verbreken, zolang Schotland geen vijand was. Er was echter al sinds 1521 oorlog tussen het Habsburgse rijk en Schotland.²¹⁸ Karel V erkende desondanks het stapelverdrag met Schotland en stond Middelburgse gezantschappen naar Schotland toe. Het centrale bestuur ondersteunde bovendien het gezantschap van 1525 toen deze vast kwam te zitten in Londen en geen vrijgeleides konden krijgen van Hendrik VIII. Daarom kan gesuggereerd worden dat Middelburg ook financieel onderhandelde met Karel V: begin 1523 gaf Karel V namelijk toestemming aan Middelburg om de losrenten en de accijns te verhogen. In ruil hiervoor zou de keizer een jaarlijkse recognitie ontvangen. Middelburg kon door deze verhoging Schotland betalen voor het stapelverdrag.

Maar Middelburg en Veere ondervonden ook tegenstand van de Habsburgse vorsten en het centrale bestuur. Schotse handelaren bleven aanwezig in beide steden na de handelsembargo's van 1521 en 1544. In de laatstgenoemde periode zorgde dit zoals beschreven voor een conflict tussen Maximiliaan van Bourgondië, Maria van Hongarije en de Engelse gezant Robert Layton. Maximiliaan van Bourgondië, niet meer in staat zijn belangen ongestraft te behartigen – Maria van Hongarije dreigde hem uit zijn ambt als admiraal te ontslaan – willigde het bevel in. Desondanks wist hij nog steeds vrijgeleides voor Schotten te verkrijgen. Middelburg werd na 1542 eveneens door Karel V weerhouden om nieuwe onderhandelingen met Schotland te beginnen. Karel V keurde voornamelijk de hoge kosten die het stadsbestuur bereid is te betalen af.

Al met al maakten beide steden in de drie periodes die in dit onderzoek besproken werden, 1508 tot 1516, 1521 tot 1526 en 1542 tot 1550, afwisselend gebruik van drie verschillende soorten diplomatieke middelen. Ze vergaarden informatie over de stand van zaken aan het Schotse hof met betrekking tot de stapelrecht kwestie. Veere gebruikte bovendien Jacob van Domburg om informatie te verkrijgen over het verloop van de Middelburgse onderhandelingen. Middelburg maakte over het algemeen het meeste gebruik van de diplomatieke onderhandelingsfunctie, zowel op internationaal als centraal niveau. Voor deze onderhandelingen werden gezantschappen en tussenpersonen ingezet, evenals voor de representatie van Middelburg aan het Schotse hof. De steden verdwenen nagenoeg van het diplomatieke speelveld naarmate het jaar 1550 naderde. Dit kan niet enkel toegeschreven worden aan de machtsconsolidatie van Karel V. Al zien we inderdaad dat Maximiliaan van Bourgondië aan speelruimte om zijn eigen belangen te behartigen verloor en Middelburg voor het eerst van Karel V te horen kreeg de diplomatieke acties te staken, speelden meerdere aspecten een rol. De bondgenootschappen en oorlogen zorgden voor vijandelijkheden op zee door Schotse kaapvaart, die de Nederlandse onderdanen ernstig benadeelden. Schotland bleek voor Middelburg ook een moeilijke onderhandelingspartner te zijn. Tijdens de periode van 1521 tot 1526 werd immers een stapelverdrag met Middelburg gesloten dat enkele jaren later door veranderde

---

²¹⁷ *Bronnen tot de geschiedenis van den handel* II. Smit, 289-290, documentnummer 380.

²¹⁸ Murdoch, *The terror of the seas*, 36-38.

machtsverhoudingen aan het Schotse hof – de onderhandelingen waren aanvankelijk met de regent John Stewart tijdens de minderjarigheid van Jacobus V – verbroken werd. Karel V wees bovendien in 1544 op de hoge kosten die Schotland van Middelburg in de ruil voor de stapel vroeg: ‘daar het de bedoeling dier natie [van Schotland] scheen to zijn, zich zoo duur mogelijk te verkoopen’.²¹⁹

Middelburg en Veere namen dus wel degelijk deel aan de diplomatieke netwerken op internationaal niveau. Dit betekent dat ze buiten de imperiale grenzen van het Habsburgse rijk traden en zichzelf als individuele, niet-statelijke diplomatieke partij opstelden, met hun eigen representatie, onderhandelingen en informatievergaring. Dat beide steden in alle drie de periodes actief waren, ondanks de embargo’s, kaapvaart en botsingen van belangen met hun landsheer, geeft aan zij voldoende autonomie hadden om zich te kwalificeren als diplomatieke partijen in een voortdurende veranderende wereld van groeiende soevereine machtsconsolidatie en oorlogsvoering. Het laat zien dat er dus sprake was van meerdere diplomatieke partijen binnen de grenzen van de Habsburgse Nederlanden. Bovendien laten de verschillende diplomatieke middelen die toegepast werden zien dat ook de diplomatieke contacten een gelaagdheid kennen.

Middelburg en Veere probeerden hun lokale, individuele belangen te behartigen. En hier waren de steden beide succesvol mee, tot op een zeker moment. Voor Middelburg maakte de complexe combinatie van rivaliteit met Veere, de druk van Karel V en de complicaties van de internationale oorlogen en coalities een einde aan de ambities om een stapelstad te worden. Veere werd uiteindelijk de officiële Schotse stapelstad.

---

²¹⁹ Davidson en Gray, 169.

Literatuurlijst

Primaire bronnen en bronnenpublicaties

- Accounts of the Lord High Treasurer of Scotland vol. IV. A.D. 1507-1513.* Paul, J. B. ed. (Edinburg 1902).
- Bronnen tot de geschiedenis van den handel met Engeland, Schotland en Ierland, 1150-1585* II Smit, J.G. ed. (Den Haag 1928-1950).
- Bronnen voor de geschiedenis der dagvaarten van de Staten en steden van Holland voor 1544, deel VI (1506-1515)* Prevenier, W. en J.G. Smit ed. (Den Haag 1987-2006).
- Bronnen voor de geschiedenis der dagvaarten van de Staten van Zeeland, 1318-1572* II. Smit, J.G., J.W.J. Burgers en E. T. van der Vlist ed. (Den Haag 2011).
- Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg in den landsheerlijke tijd, 3 delen.* Unger, W. S. ed. (Den Haag 1923-1931).
- Criminal trials in Scotland: 1488-1596, volume 1.* Pitcairn, R. ed. (Edinburg 1833).
- Extracts from the records of the burgh of Edinburgh, 1528-1557.* Marwick, J. D. ed. (Edinburg 1871).
- Hanserecesse von 1471-1530, 3, volume 6.* Schäfer, D. ed. (Leipzig 1881-1913).
- Inventaris van het oud-archief der stad Middelburg, 1217-1581.* Stoppelaar, J. H. de (Middelburg 1873-1883).
- Letters and papers, foreign and domestic, of the reign of Henry VIII: preserved in the public record office, the British Museum, and elsewhere in England.* Brewer, J. S., J. Gairdner en R. H. Brodie ed. (Londen 1864).

Secundaire literatuur

- Aerts, E. ed., *De centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden (1482-1795) volume 1* (Brussel 1994).
- Anderson, M. S., *The rise of modern diplomacy, 1450-1919* (Londen 1993).
- Armstrong, C. A. J., 'The Burgundian Netherlands, 1477-1521', in: G. R. Potter ed., *The New Cambridge Modern History, volume 1* (Cambridge 1957) 224-285.
- Black, J., *A history of diplomacy* (Londen 2010).
- Blockmans, W. P. en W. Prevenier, *The Promised Lands: the Low Countries under Burgundian rule, 1369-1530* (Philadelphia 2011).
- Blockmans, W. P., *Keizer Karel V. 1500-1558. De utopie van het keizerschap* (Leuven en Amsterdam 2001).
- Blockmans, W. P., 'Voracious states and obscuring cities: an aspect of state formation in preindustrial Europe', in: C. Tilly en W. P. Blockmans, *Cities and the rise of states in Europe, A.D. 1000 to 1800* (Boulder 1994) 218-250.

- Brand, H. ed., *Trade, diplomacy and cultural exchange: continuity and change in the North Sea area and the Baltic, c. 1350-1750* (Hilversum 2005).
- Brand, H. en E. Knol ed., *Koggen, kooplieden en kantoren: de Hanze, een praktisch netwerk* (Hilversum 2009).
- Brand, H. en L. Müller ed., *The dynamics of economic culture in the North Sea and Baltic region: in the Late Middle Ages and Early Modern period* (Hilversum 2007).
- Chambers, W., *A History of Peeblesshire* (Edinburg 1864).
- Coornaert, E., *Les François et le commerce international à Anvers, fin du XVe– XVIe siècle* (Parijs 1961).
- Davidson, J. en A. Gray, *The Scottish staple at Veere; a study in the economic history of Scotland* (Londen 1909).
- Dowden, J. en T. J. Maitland, *Bishops of Scotland: being notes on the lives of all the bishops, under each of the sees, prior to the reformation* (Californië 1912).
- Ebben, M. en L. H. J. Sicking, 'Nieuwe diplomatieke geschiedenis van de premoderne tijd. Een inleiding', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 127 (2014) 541-552.
- Enthoven, V., 'The last straw. Trade contacts along the North Sea: the Scottish staple at Veere' in: J. Roding en L. Heerma van Voss ed., *The North Sea and culture (1550-1800): proceedings of the international conference held at Leiden 21-22 april 1995* (Hilversum 1996) 209-221.
- Fruin, R., *Staatsinstellingen in Nederland tot 1795* (Den Haag 1922).
- Fulton, T.W., *The sovereignty of the sea: an historical account of the claims of England to the dominion of the British seas, and of the evolution of the territorial waters: with special reference to the rights of the fishing and the naval salute* (New Jersey 1911).
- Gelderblom, O., *Cities of commerce: the institutional foundations of international trade in the Low Countries, 1250-1650* (Princeton 2013).
- Geurts, J. en H. de Schepper ed., *Staatsvorming onder Bourgondiërs en Habsburgers. Theorie en Praktijk* (Maastricht 2006).
- Gorter Van Royen, L. V. G., *Maria van Hongarije, regentes der Nederlanden: een politieke analyse op basis van haar regentschaps-ordonnanties en haar correspondentie met Karel V* (Hilversum 1995).
- Hale, J. R., 'International relations in the West: diplomacy and war' in: G.R. Potter, *The New Cambridge Modern History volume 1* (Cambridge 1957) 259-291.
- Hamilton, K. en R. Langhorne, *The practice of diplomacy: its evolution, theory and administration* (Londen 1995).
- Hijum, L. M. van, *Grenzen aan de macht: aspecten van politieke ideologie aan de hoven van Bourgondische en Bourgondisch-Habsburgse machthebbers tussen 1450 en 1555* (proefschrift Groningen 1991).
- Israel, J. C., *Dutch primacy in world trade, 1585-1740* (Oxford 1990).

- Koenigsberger, H. G., *Monarchies, States Generals and parliaments. The Netherlands in the fifteenth and sixteenth centuries* (Cambridge 2001).
- Koenigsberger, H. G., *Politicians and virtuosi: essays in early modern history* (Londen 1986).
- Koenigsberger, H. G., 'Prince and States General: Charles V and the Netherlands (1506-1555): the Prothero Lecture', *Transactions of the Royal Historical Society, sixth series, volume 4* (1994) 127-151.
- Koopmans, J. W., *De Staten van Holland en de Opstand: de ontwikkeling van hun functies en organisatie in de periode 1544-1588* (Den Haag 1990).
- Mattingly, G., *Renaissance diplomacy* (New York 1955).
- Murdoch, S., *Terror of the seas? Scottish Maritime Warfare, 1513-1713* (Boston 2010).
- Ogilvie, S., *Institutions and European trade: merchant guilds, 1000–1800* (Cambridge 2011).
- Osborne, T., *Dynasty and diplomacy in the court of Savoy: political culture and the Thirty Years' War* (Cambridge 2007).
- Pollmann, J. en A. Spicer ed., *Public opinion and changing identities in the early modern Netherlands: essays in honour of Alastair Duke. Studies in medieval and Reformation traditions* 121 (Leiden en Boston 2007).
- Puttevels, J., *Merchants and trading in the sixteenth century: the Golden Age of Antwerp* (Londen 2015).
- Reid, W. S., 'Trade, traders and Scottish independence', *Speculum* 29 (1954).
- Rodger, N. A. M., *Safeguard of the sea, volume 1, 660-1649* (Londen 2014).
- Rodríguez-Salgado, M. J. 'Obeying the Ten Commandments: the first war between Charles V and Francis I, 1520-1529' in: W. Blockmans en M.E.H.N Mout ed., *The World of emperor Charles V* (Amsterdam 2000) 15-67.
- Rodríguez-Salgado, M. J., 'The Habsburg–Valois wars' in: G. R. Elton ed., *The New Cambridge Modern History volume 2* (Cambridge 1990) 377-400.
- Rokkan, S., 'Dimensions of state formation and nation-building: a possible paradigm for research on variations within Europe' in: C. Tilly ed., *The formation of national states in Western Europe* (1978) 562- 600.
- Roosenboom, M. P., *The Scottish staple in the Netherlands, an account of the trade relations between Scotland and the low countries from 1292 till 1676; with a calendar of illustrative documents* (Toronto 1910).
- Rooze-Stouthamer, C., *De opmaat tot de Opstand. Zeeland en het centraal gezag (1566-1572)* (Hilversum 2009).
- Rorke, M., 'English and Scottish overseas trade, 1300–1600', *Economic History Review* 59:2 (2006).
- Schepper, H. de, 'Staatsgezag en macht in de Nederlanden. Verworvenheden en beperkingen in het Bourgondisch-Habsburgse systeem' in J. Geurts en H. de Schepper ed., *Staatsvorming onder Bourgondiërs en Habsburgers, theorie en praktijk* (Maastricht 2006).

- Sicking, L. H. J. en R. Fagel, 'In het kiezelooig van Columbus. De heer van Veere en de Nieuwe Wereld, 1517-1527', *BMGN-Low Countries Historical Review* 114 (1999) 313-327.
- Sicking, L. H. J., *Neptune and the Netherlands: state, economy, and war at sea in the Renaissance* (Leiden en Boston 2004).
- Sicking, L. H. J., 'Ten faveure van Veere en de vorst: De heren van Veere als makelaars in macht tussen zee en vasteland, ca. 1430-1558' in: P. Blom, P. Henderikx en G. van Herwijnen ed., *Borsele, Bourgondië, Oranje: heren en markiezen van Veere en Vlissingen, 1400-1700* (Hilversum 2009).
- Sigmond, J. P., *Nederlandse zeehavens tussen 1500 en 1800* (Amsterdam 1989).
- Smedt, O. de, *De Engelse natie te Antwerpen in de 16e eeuw, 1496-1582* (California 1950).
- Sneller, Z. W., *Walcheren in de vijftiende eeuw* (proefschrift Utrecht 1916).
- Statham, *Privateers and privateering*. Cambridge Library Collection - Naval and Military History (Cambridge 2011).
- Steensel, A. van, *Edelen in Zeeland: macht, rijkdom en status in een laatmiddeleeuwse samenleving* (Hilversum 2010).
- Stein R., *De hertog en zijn Staten. De eenwording van de Bourgondische Nederlanden ca. 1380-ca. 1480* (Hilversum 2014).
- Thomson, E., 'For a comparative history of early modern diplomacy: commerce and French and Swedish emissarial cultures during the early 17th century', *Scandinavian Journal of History* 31 (2006) 151-172.
- Tielhof, M. van, *De Hollandse graanhandel 1470-1570. Koren op de Amsterdamse molen*. Hollandse Historische Reeks 23 (Den Haag 1995).
- Tracy, J., *Emperor Charles V, impresario of war: campaign strategy, international finance, and domestic politics* (Cambridge 2010).
- Tracy, J., *Holland under Habsburg rule, 1506-1566: the formation of a body politic* (Berkeley 1990).
- Ward, J. P., *The cities and States of Holland (1506-1515): a participative system of government under strain* (proefschrift Leiden 2001).
- Watkins, J., 'Toward a new diplomatic history of medieval and early modern Europe', *Journal of Medieval and Early Modern Studies* 38 (2008) 1-14.
- Wieringa, W. J. ed., *The interactions of Amsterdam and Antwerp with the Baltic region, 1400-1800. De Nederlanden en het Oostzeegebied, 1400-1800* (Dordrecht 1982).
- Yair, J., *An account of the Scotch trade in the Netherlands: And of the staple port in Campvere* (Londen 1776).